

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
Magisteruppsats
SOA 203
Vårterminen 2004

PÅ VÄG MOT FRIHET

UNGA KVINNORS TANKAR OM SIG SJÄLVA, LIVET OCH
FRAMTIDEN

Författare: Anna-Karin Arnstad

Handledare: Torbjörn Hjort

ABSTRACT

The purpose of this essay was to examine and shed light on how girls in their late teens look upon themselves, their present situation and their future. The aim was also to show how they through different experiences have shaped and developed their identity.

- ◆ What is the girls point of view according to general ideals and norms directed to women, and what do they think about different characters, styles, opinions and behaviour?
- ◆ How do they perceive themselves and their possibilities in relation to boys?
- ◆ In what way has various events and experiences influenced their personal development and self-confidence?
- ◆ What are their plans and wishes in life and how do they relate to spirituality and a greater purpose in life?

To answer these questions I gathered information about the subject through literature and completed an interview-study with seven girls in their nineteen's. Tolerance and free choice was brought out as important values. The study showed a correlation between self-esteem and looks, and it brought out that social relations are important for self-confidence and personal development. The girls were optimistic regarding the future and together with work and family there's a direction towards self-realisation.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	5
1. INLEDNING	6
1.1 Syfte	7
1.2 Frågeställningar	7
1.3 Metod och urval	7
<u>1.3.1 Urvalsmetod</u>	9
<u>1.3.2 Resultatens tillförlitlighet</u>	12
<u>1.3.3 Bearbetning och analys av det empiriska materialet</u>	13
<u>1.3.4 Etiska överväganden</u>	14
<u>1.3.5 Avgränsningar</u>	14
1.4 Viktiga begrepp	15
1.5 Fortsatt framställning	16
2. DEN SYMBOLISKA INTERAKTIONISMEN	16
2.1 George Herbert Mead	16
2.2 Metoder och kritiska synpunkter	19
2.3 Erving Goffman	19
2.4 Centrala delar i teorin	22
3. FORSKNINGEN OM UNGA KVINNOR	23
3.1 Thomas Ziehe	23
3.2 Feministisk socialisationsteori	25
3.3 Kritik mot köns- och identitetsforskning	26
3.4 Vännenkulturen	27
3.5 Tonårsflickors psykologiska utveckling	28
3.6 Framtidsdrömmar	29
3.7 Unga kvinnors hälsa och självkänsla	30
3.8 Nya perspektiv på unga kvinnor	31
3.9 Att skapa femininitet	32
3.10 Denna studies bidrag till forskning om unga kvinnor	33
4. SJU UNGA KVINNORS TANKAR OM LIVET	34
4.1 Presentation	34
4.2 Att vara kvinna	35
<u>4.2.1 Det fria valet</u>	35
<u>4.2.2 Tankar kring medier och kvinnoidealet</u>	35
<u>4.2.3 Synen på andra stilar, åsikter och beteenden</u>	36
<u>4.2.4 Stilar och grupper i skolan</u>	36
<u>4.2.5 Skillnader mellan killar och tjejer</u>	37
<u>4.2.6 Olika roller</u>	38
<u>4.2.7 Tjejgruppen</u>	39
4.3 Livshändelser, självkänsla och psykisk hälsa: Tre tjejers berättelser	39
<u>4.3.1 Ellinor</u>	40
<u>4.3.2 Sandra</u>	41

4.3.3 Martina	43
4.4 Tonårsprojektet- Att mogna och hitta sig själv	45
4.4.1 Den nyttiga utlandsvistelsen	46
4.4.2 Tidig revolt	46
4.4.3 Att hantera otrohet	47
4.4.4 Tankar om högstadiet och tonåren	47
4.5 Önskningsar och tro på livet och framtiden.....	48
4.5.1 Arbete och familj	48
4.5.2 Andlighet och mening med livet.....	49
5. SAMMANFATTANDE ANALYS.....	50
5.1 Det fria valet.....	50
5.2 Kvinnliga egenskaper.....	51
5.3 Normer i tjejgruppen.....	52
5.4 Sociala relationer och självuppfattning.....	52
5.5 Personlig utveckling och mognad	55
5.6 Livet och framtiden.....	55
6. SLUTDISKUSSION.....	56
LITTERATURFÖRTECKNING.....	59
BILAGA: INTERVJUGUIDE.....	61

FÖRORD

Min ambition är att denna uppsats ska sprida kunskap om unga kvinnors liv och verklighet. Jag vill varmt tacka de tjejer som har delat med sig av sina tankar och känslor. Det är Ni som har gjort denna uppsats möjlig att skriva. Ett stort tack till Er! Jag önskar er allt gott på er fortsatta livsväg.

Jag vill även tacka min handledare Torbjörn Hjort för god vägledning och generös tillgänglighet under uppsatsarbetet. Ett hjärtligt tack också till min vän Dan för att jag fått låna hans bandspelare. Den höga ljudkvaliteten har verkligen underlättat för mig i bearbetningen av intervjumaterialet. Slutligen vill jag tacka de som står mig nära för att de har stöttat och uppmuntrat mig i både med- och motgång.

1. INLEDNING

*Den största friheten är att vara fri inför sig själv
att våga känna och tänka vad du verkligen känner och tänker
att våga möta och uppleva människorna som de är
och inte som andra vill att de ska vara.*

*Det är den största friheten
den är du
ingen kan någonsin ta den ifrån dig.*

Eva Jagrell

Ur den största friheten, Bokförlaget Fågel Fri, 1990

Denna uppsats handlar om unga kvinnor på väg från gymnasiet ut i vuxenlivet. Den tid de befinner sig i är fylld av glädje och förväntningar. Möjligheterna till självständighet och frihet att fatta egna beslut över sitt liv väntar runt hörnet. I samhället finns mängder av olika alternativ och förväntningar av hur livet ska levas. Hur man möter och hanterar övergången till vuxenlivet är beroende av bakgrund, upplevelser och hur den värld man ska landa i ser ut.

Att vara ung och ha hela livet framför sig betraktas ofta som liktydigt med att vara stark, frisk och lycklig. Medier och forskning har dock under den senaste tiden uppmärksammat tonårstjejjers låga självförtroende och psykiska ohälsa. Anorexi och ätstörningar har blivit kända begrepp och har relaterats till en snäv syn på skönhet i medier, och ett kvinnoideal som är omöjligt att leva upp till. Det finns också en utbredd bild av svårigheten för kvinnor att få ihop arbetsliv och familjeliv, att de ska tävla med män i arbetslivet och göra karriär samtidigt som de har huvudansvar för familj och barn.

Under min praktiktid på BUP och mitt vikariat som socialsekreterare kom jag i kontakt med flera tonårsflickor som mådde dåligt. De var deprimerade, kraftlösa och orkade inte med skolan. Ofta fanns problem i familjen med föräldrar och syskon. För att bli av med sin ångest handlade vissa självdestruktivt, bl.a. genom att dricka sig kraftigt berusade eller skära sig. Även om de tjejer jag träffade i mitt arbete hade en speciellt svår situation och mådde väldigt dåligt kunde jag känna igen en hel del tankar och känslor från när jag själv var i tonåren. Låg självkänsla och nedstämdhet var något jag själv upplevde under min tonårstid. Utifrån mina egna erfarenheter som ung kvinna och som yrkesverksam socionom blev jag intresserad av att bättre förstå vilka processer som äger rum för tjejer under tonårstiden, särskilt under senare

delen. Funderingar kring självkänsla, identitetsutveckling och framtidstro hos tjejer ligger till grund för uppsatsens syfte och frågeställningar.

1.1 Syfte

Syftet är att undersöka och belysa hur tjejer i övre tonåren ser på sig själva, sin situation och sin framtid. I syftet ligger också att peka på hur de genom olika upplevelser har format och utvecklat sin identitet.

1.2 Frågeställningar

- ◆ Hur förhåller tjejerna sig till ideal och normer för kvinnlighet, och vad är deras uppfattningar om olika roller, stilar, åsikter och beteenden?
- ◆ Hur ser de på sig själva och sina möjligheter i förhållande till killar?
- ◆ På vilket sätt har olika händelser och upplevelser haft betydelse för deras personliga utveckling och självförtroende?
- ◆ Vad har de för planer och önskningar i livet och vad har de för förhållningssätt till andlighet och en större livsmening?

1.3 Metod och urval

Min uppsats består av en teoretisk och en empirisk del. Insamlingen av materialet och analysen bygger på *kvalitativ forskningsmetod*. Empirin har samlats in via djupintervjuer med sju 18-19-åriga tjejer som fått svara på frågor om vad det innebär att vara kvinna, hur de ser på sig själva och vad de har för önskningar och tro på livet och framtiden. Med tanke på mitt intresse och mina frågeställningar föll det sig naturligt att genomföra kvalitativa intervjuer. Jag ville komma åt djupet och få en verklig förståelse och kunskap om olika delar i tjejernas liv. Jag hade inför intervjuerna inte helt precisa frågeställningar att utgå ifrån utan en allmän nyfikenhet utifrån mina forskningsfrågor. Denna utgångspunkt omöjliggjorde en kvantitativ undersökning, och genom en sådan studie hade jag heller inte fått de svar jag var intresserad av. Jag hade funderingar på fokusgrupper, men mycket av den kunskap jag önskade få del av om tjejernas inre tankar och känslor lämpade sig bäst för förtroliga samtal. Dessutom hade jag i gruppintervjuer fått ta hänsyn till gruppdynamiken, vilket inte föll inom ramen för mitt intresseområde.

Som huvudsakligt teoretiskt perspektiv har jag använt den symboliska interaktionismen, Grundtanken i denna teori, som är en riktning inom socialpsykologin och sociologin, är att människan i grunden är social. Jag har också utgått från forskningen om unga kvinnor och Thomas Ziehe som är en modernistiskt inspirerad ungdomskulturforskare. Mycket av den kvinnoforskning som finns vilar på en psykologisk grund, främst psykoanalytisk teori utifrån feministiska tankegångar. Studiet av kvinnor bygger på Thomas Ziehe och hans teorier om hur ungdomar utvecklas och påverkas i det moderna samhället.

I min intervjustudie har jag genomfört halvstrukturerade intervjuer. Till min hjälp har jag haft en intervjuguide med ett antal teman och frågor kopplade till dessa, se bilaga s. 61. Frågorna har utformats utifrån tidigare forskning, men också efter min egen nyfikenhet. Intervjuerna har haft karaktären av förtroliga samtal och ordningsföljden på frågorna har skiftat utifrån vad som kommit upp. Tjejerna har fått möjligheten att fritt reflektera och utveckla resonemanget kring de olika frågorna, samtidigt som jag har sett till att hålla samtalet inom ramen för uppsatsämnet. De teman vi har samtalat kring är, utbildning/ arbete/karriär, familj/relationer, kvinnlighet/identitet, självkänsla/självförtroende, hälsa/välbefinnande samt framtiden och meningen med livet.

I intervjuerna och analysarbetet har jag haft nytta av tillämpningen av den hermaneutiska principen. En av hermaneutikens grundtankar är att vi alltid förstår något mot bakgrund av vissa förutsättningar, s.k. *förförståelse* (Gilje & Grimen, 2003). Det kan röra sig om språk, begrepp, trosuppfattningar och personliga erfarenheter. En annan ståndpunkt inom hermaneutiken är att meningsfulla fenomen bara kan förstås i det sammanhang de förekommer i (ibid). Den hermaneutiska metoden kan kombineras med den fenomenologiska. Utifrån det fenomenologiska perspektivet utgår man ifrån den upplevande personens ståndpunkt, man försöker förstå den intervjuade såsom hon förstår sig själv (Svensson & Starrin, 1996). Även om vi inte kan vara helt förutsättningslösa i vår forskning bör vi enligt Eliasson *eftersträva* en öppenhet till den verklighet vi studerar (Eliasson, 1995). För att kunna göra detta behöver vi bli medvetna om de föreställningar vi bär med oss. Uppgiften i forskningen är att utifrån människors personliga upplevelser och erfarenheter finna ny kunskap om det gemensamma och generella (ibid).

En av intervjuarens viktigaste uppgifter är enligt Svensson & Starrin (1996) att hjälpa den intervjuade att bygga upp ett sammanhängande och begripligt resonemang. Jag har gett

intervjupersonerna utrymme att utveckla ämnen som varit i fokus för dem, och har varit noga med att nyfiket följa upp och haka på i resonemanget. För mig har det varit viktigt att skapa en relation och ett förtroende, för att få tjejerna att dela med sig av känslor och tankar om sina liv. Med tanke på intervjuernas karaktär och den öppenhet jag blev bemött med är jag övertygad om att jag lyckades med min ambition. Jag fick ta del av tjejernas unika erfarenheter och upplevelser, vilket också eftersträvas i en kvalitativ forskningsintervju. Inom den positivistiska samhällsvetenskapen har man arbetat med att skapa lagar för det mänskliga beteendet som kan generaliseras universellt. I den humanistiska synen, där jag tar min utgångspunkt, ser man varje situation som unik; varje fenomen har sin egen, inre struktur och logik. Naturvetenskapligt orienterade skolor inom psykologin, t.ex. behaviorismen har sökt efter universella lagar för beteendet. Den humanistiska psykologin har istället betonat varje enskild persons unikheter (Kvale, 1997).

1.3.1 Urvalsmetod

Min ursprungliga tanke var att få kunskap om tonårstjejer med problem och deras livssituation. Jag hade planer på att intervjua olika yrkesverksamma som arbetar med tonårstjejer men funderade även på att tala direkt med unga tjejer. Efter lite övervägande valde jag den senare varianten. Jag såg det mer som en utmaning och genom detta kunde jag få möjlighet till annan kunskap än den man läser i böckerna. Först hade jag tankar på att undersöka 14, 15-åriga flickor utifrån erfarenhet av och forskning om att de ofta får en nedgång i självförtroendet. Det kändes inte etiskt försvarbart att på något sätt peka ut tjejer genom strategiskt urval av de som mådde dåligt. Alternativet skulle vara att gå ut i någon skolklass och fråga om någon var intresserad att ställa upp i en undersökning. Det hade dessutom varit nödvändigt med tillstånd från tjejernas föräldrar.

Utifrån egen erfarenhet var jag osäker på om så här unga tjejer mitt uppe i en känslig utvecklingsfas skulle kunna ge en klar beskrivning av sin situation och varför de känner och tänker som de gör. Jag bestämde mig för att istället rikta in mitt intresse mot tjejer i övre tonåren. Min tanke var att 18, 19-åriga tjejer har lättare att formulera tankar, känslor och önskemål. De har hunnit mogna och har förmodligen både enskilt och i grupp diskuterat många livsfrågor. De är förbi tonårstidens mer självcentrerade inriktning och kaotiska tillvaro och är på väg att göra viktiga val för framtiden. Att de är myndiga underlättar också eftersom det då inte behövs tillstånd från föräldrarna. Valet föll därför till slut på äldre tjejer i slutstadiet av tonåren på väg ut i vuxenlivet. Mitt fokus var inte tjejer som mådde dåligt utan

min plan var att göra ett slumpmässigt urval av tjejer som kunde tänka sig att ställa upp i undersökningen.

Sammanlagt har jag genomfört sju intervjuer. Genom en 19-årig tjej som jag känner väl, hon är också en av de intervjuade, fick jag kontakt med ytterligare tre tjejer, två som tillhörde hennes närmaste umgängeskrets och en som nyligen hade börjat umgås med dem igen efter ett uppehåll. Intervjuerna genomfördes vid ett par tillfällen hemma hos tjejen jag känner.

Tjejerna stannade kvar och väntade på varandra under intervjuerna. Vid något tillfälle var jag med dem efteråt när de såg på film och umgicks. Vid intervjutillfällena satt vi dock i lugn och ro, helt avskilt från de andra. En av intervjuerna tog ca 50 minuter och de andra tre tog drygt 1 ½ h. En förtrolig stämning skapades och reaktionerna var enbart positiva.

Efter att ha flutit på i bra takt stod nu intervjuarbetet lite stilla. Jag behövde tre, fyra tjejer till för att ha ett fylligt material att analysera. Detta berättade jag för en god vän som också är socionom och det visade sig att hon hade en 19-årig kusin som skulle kunna ställa upp. Hon var intresserad av detta och skulle också ta med en kompis. Vi stämde träff på deras gymnasieskola och satt där i ett litet, ombonat rum. Vi var ganska ostörda så när som på några elever som kom in vid ett par tillfällen. Den första intervjun tog drygt 45 minuter och den andra ca 1 ½h. Det kan ha haft en viss betydelse för den första intervjun att den andra tjejen fick vänta utanför. Båda intervjuerna kändes avslappnade och trevliga. Dagen innan hade jag intervjuat en 18-årig tjej som var en klasskompis och nära vän till en av de jag intervjuat tidigare. Vi satt i ett grupprum på socialhögskolan. Vi träffades på stationen och samtalande om uppsatsen och lärde känna varandra. Hon hade hört mycket positivt om intervjun och var intresserad av att dela med sig av allt som kunde vara till hjälp för mig. Alltså var stämningen positiv redan från början, och den fortsatte i samma anda. Intervjun tog ca 1 h och 40 minuter.

Kvale säger att *"en väl genomförd forskningsintervju kan vara en ovanlig och berikande upplevelse för den intervjuade, som kan vinna ny insikt om sin livssituation."* (Kvale, 1997, s 35). De reaktioner jag har fått av de intervjuade i samband med och efter intervjuerna har enbart varit positiva. Någon har uttalat att hon under intervjun sett nya samband i sin livssituation och varmt rekommenderat en kompis att delta. Den erfarenhet jag har av att tala med unga tjejer både ifrån min praktik på BUP och min anställning som socialsekreterare har utan tvekan påverkat resultatet på ett positivt sätt.

Efter dessa sju djupintervjuer, som alla blev inspelade på band, var jag nöjd och redo att färdigställa utskriftsarbetet och analysera materialet. Enligt Kvale är det rimligt att *"intervjua såmånga personer som behövs för att ta reda på vad du vill veta."* (Kvale, 1997, s 96) Enligt min bedömning hade jag efter sju intervjuer möjlighet att urskilja vissa mönster i flickornas tanke- och upplevelsevärld. Med ett större material hade det varit svårt att hinna med att göra mer djupgående tolkningar av intervjuerna.

Att några av de intervjuade var min väns kompisar kan på olika sätt ha haft betydelse för resultatet. Jag har sannolikt inte fått ta del av alla tankar och synpunkter om relationerna i den närmaste kretsen och tjejgruppen eftersom jag är en bekant och involverad i en av familjerna. Kanske har väninnorna undanhållit vissa delar av rädsla för att tjejen jag känner ska få reda på vad de har sagt. Trots att jag har lovat konfidentialitet behöver det inte betyda att de har känt sig förvissade om att informationen inte kommer ut på annat sätt. Dessutom visste de ju att materialet skulle publiceras och trots anonymitetsskyddet fanns förmodligen en rädsla för att kännas igen. Å ena sidan kan de ha anförtrott sig lättare till mig eftersom de visste vem jag var, å andra sidan kan de ha hämmats av att jag inte är helt utomstående. Det faktum att jag förmodligen kommer att stöta på dem igen i andra sammanhang kan ha medfört att de varit särskilt försiktiga med informationen. Ur ett etiskt perspektiv finns det en risk att de i efterhand påverkas negativt av att jag har fått reda på intima detaljer om deras liv. Det skulle kunna medföra att de känner sig generade och olustiga om vi träffas igen. Jag har ändå bedömt att jag haft möjlighet att hantera dessa problem med hjälp av varsamhet, ärlighet och öppenhet i kontakterna.

En positiv aspekt med att intervjuva några tjejer som känner varandra väl är att jag har lärt känna dem och har kunnat ta del av samtal och aktiviteter utanför intervjusituationen. Detta har gjort det hela mer naturligt och lättsamt. Man kan fundera över likformigheten i informationen med tanke på deras relation. Min bedömning är dock att deras personliga erfarenheter och upplevelser inte är likadana bara för att de umgås. Däremot är det troligt att de har format åsikter och en del tankar om livet genom umgänge och diskussioner med varandra. Att inte alla tjejerna har anknytning till varandra tycker jag är bra för variationen i materialet. Intervjun med tjejen jag känner blev lite annorlunda än de andra. Jag har mycket bakgrundskunskap om henne och det påverkade hur jag följde upp frågorna. Min förförståelse kan ha påverkat och styrt resultatet på olika sätt. En fördel är att jag genom detta kunnat få fram fler intressanta detaljer. Hon är en väldigt öppen tjej men kan möjligtvis ha undanhållit

en del information eller intagit en viss roll till följd av vår relation. Både hon och de andra tjejerna kan ha varit särskilt måna om att framställa sig själva i så god dager som möjligt till följd av den etablerade och fortsatta kontakten med mig. Å andra sidan är det nog mer regel än undantag att de intervjuade gör sitt bästa och ger en så positiv bild av sig själva som möjligt.

1.3.2 Resultatens tillförlitlighet

Reliabiliteten handlar om forskningsresultatens konsistens. Denna diskuteras särskilt i relation till ledande frågor som oavsiktligt kan inverka på svaren. Kvale (1997, s 213) säger att *"även om det är önskvärt att öka intervjuresultatens reliabilitet för att motverka godtycklig subjektivitet, kan en för stark tonvikt på reliabiliteten motverka kreativitet och föränderlighet."* Eftersom jag själv är kvinna och inte för så längesedan var i samma ålder som mina intervjupersoner, har jag en del egna tankar och förståelse om hur det är att vara tjej i övre tonåren. Förmodligen är det lätt att lägga extra stor vikt vid de historier som bekräftar mina egna tankar, känslor och upplevelser som ung kvinna. Detta har jag haft i tankarna vid intervjutillfällena. I en forskningsintervju utvecklas kunskap genom dialog. Intervjuaren ska på kort tid skapa kontakt och bygga upp en atmosfär där den intervjuade känner sig trygg att tala fritt om upplevelser och känslor. Jag har strävat efter att hålla mig öppen för den intervjuades tankar samtidigt som jag har styrt in samtalet efter uppsatsens syfte. Under intervjuerna har jag som en del av samtalet upprepat och formulerat tankar och tolkningar kring det som sagts. På det sättet har den intervjuade givits möjligheten att antingen hålla med och bekräfta eller förmedla en alternativ tolkning mer i överensstämmelse med hennes mening och upplevelsevärld. Genom detta har samtalet styrts på ett nödvändigt sätt och har enligt mitt tycke bidragit till en mer tillförlitlig återgivning och analys av det som sagts.

Inom kvalitativ forskning kan validiteten mätas utifrån den utsträckning en metod undersöker vad den är avsedd att undersöka, till *"den utsträckning i vilken mån observationer verkligen speglar de fenomen eller variabler som intresserar oss."* (hämtat ur Kvale, 1997, s 215). Att validera är att kontrollera och kritiskt granska uppsatsens olika delar. Det ingår att ifrågasätta undersökningens innehåll och syfte i förhållande till metoden. Validiteten är beroende av hållbarheten i de teoretiska förutsättningarna och logiken i att härleda teorin till forskningsfrågorna (Kvale, 1997). En vanlig kritik är att intervjupersonernas rapporter kan vara falska. Människor är unika och komplicerade och man ska komma ihåg att det finns mycket bakom berättelserna som inte kommer fram under ett intervjutillfälle. Uttalandena kan

vara mångtydiga och spegla motsägelser i den intervjuades värld. Sinnesstämningen kan ha betydelse för vilka svar man får. De normer och förutsättningar som gäller för det vardagliga samtalet gäller delvis också för samtalsintervjuer. I båda situationerna strävar parterna efter att förstå varandra "rätt". Båda är också måna om att ge vissa intryck av sig själva. Det som är speciellt för situationen i en samtalsintervju är att båda parter här är medvetna om att en del av samtalet längre fram kommer att delges andra människor (Sahlin, 2003). Intervjupersonerna presenterar sig alltså förutom för intervjuaren även för bandet, som representerar en framtida publik. Det finns en bestämd rollfördelning och ett visst maktförhållande i intervjusituationen, där intervjuaren styr samtalet och också har kontrollen över dokumentation och tolkning (ibid). Jag har inför varje intervju poängterat att det är önskvärt med ärlighet och att de har full frihet att välja vad de vill tala om.

Det är enligt Ingrid Sahlin omöjligt att få en fullständig, ozensurerad bild av verkligheten utifrån intervjuer (ibid). Liv och händelser kan berättas på många olika sätt och känslor och erfarenheter kan betraktas ur många olika perspektiv. Kommentarer, uppföljningsfrågor, nickar och höjda ögonbryn från intervjuarens sida bidrar också till berättelsens form och innehåll. I samtalet associerar man både till det man tidigare talat om och båda parter präglas av tidigare samtal, erfarenheter och kunskaper om världen. I kvalitativa metoder eftersträvar man oftast inte att fånga "sanningen". De har inte sin värdegrund i säkra resultat eller fakta, "utan i sammanhängande, trovärdiga och fruktbara tolkningar" (Sahlin, 2003, s 249).

1.3.3 Bearbetning och analys av det empiriska materialet

Ljudkvaliteten på inspelningen har varit mycket god. Större delen av materialet har skrivits ut i sin helhet. Mindre väsentliga delar har sammanfattats. Det är enligt Svensson & Starrin bra att påbörja en analys efter varje enskild intervju. Ibland kan det t.o.m. vara motiverat att påbörja analysen redan under intervjun tillsammans med den intervjuade (Svensson & Starrin, 1996). I mitt fall började teman utkristallisera sig redan under intervjuerna och än mer under utskriftsarbetet.

Den hermaneutiska cirkeln, som är ett viktigt begrepp inom hermaneutiken, visar på sambanden mellan det vi ska tolka, förförståelsen och det sammanhang det måste tolkas i (Svensson & Starrin, 1996, s 190). I all forskning finns en växling mellan del och helhet, mellan det vi ska tolka och sammanhanget eller det vi ska tolka och vår förförståelse. Jag har i analysarbetet använt mig av både teori och tidigare forskning som tolkningsinstrument.

Utifrån en allmän översikt av materialet har jag sett mönster och utarbetat olika teman. Särskilda avsnitt och yttranden har tolkats djupare. Med avstamp i uppsatsens teman har jag fokuserat på speciella händelser i flickornas liv, som har format dem som kvinnor och människor. Ingen större vikt har lagts vid föräldrars yrken och klasstillhörighet. Jag har inte heller gjort någon analys utifrån hälsorelaterade vanor såsom rökning, alkohol och motion. I några fall har jag presenterat sammanhållna levnadshistorier och i andra delar har jag utifrån olika teman presenterat åsikter, tankar och kortare utdrag ur flickornas liv. En hel del citat har använts och för läsvänlighetens skull har jag gjort vissa justeringar i dem. I inledningen presenteras tjejerna i en tabell med fingerade namn, kopplat till vilken utbildning de går, vilken sorts samhälle de bor i och om de har sammanboende eller separerade föräldrar. I några av avsnitten presenteras tjejerna med namn i texten igenom, i övrigt finns namn efter citaten.

1.3.4 Etiska överväganden

Före undersökningen tänkte jag igenom hur intervjuerna skulle kunna påverka tjejerna och hur jag skulle kunna skydda deras anonymitet på bästa sätt. Kunskapen som produceras bör i ett etiskt perspektiv gynna människan med ett minimum av skadliga konsekvenser (Kvale, 1997, s 214). Jag har redan varit inne på de etiska aspekterna av att jag är känd för de intervjuade och det möjliga obehag som kan uppstå hos dem när de träffar mig igen. Innan intervjuerna gick jag igenom för alla vad uppsatsen skulle handla om och slog fast att jag skulle behandla materialet konfidentiellt. Jag sade att det var bra om de var så ärliga som möjligt men poängterade samtidigt att det var helt upp till dem vad de ville dela med sig av. Jag har särskilt uppmärksammat mer personliga, känsliga uppgifter om dem själva och hanterat dem med stor försiktighet. Tjejerna har varit väldigt öppna och positiva till att dela med sig av sina tankar och åsikter. Ingen har uttryckt rädsla för att dessa ska komma ut till en vidare publik.

1.3.5 Avgränsningar

I tidigare forskning har jag inte gått närmare in på Freuds tankar om olika utvecklingsfaser och sexuella drifter och hur de påverkar en undermedvetet under uppväxten och vuxenlivet. Jag har mer fokuserat på medvetna och synliga processer och händelser under tonåren. I min intervjustudie har jag inte fokuserat på frågor om parrelationer och sexualitet. Jag har inte heller lagt vikt vid klasstillhörighet. Dessa perspektiv har dock till viss del förts in genom tidigare forskning, och även berörts i några intervjuer.

1.4 Viktiga begrepp

Ungdom kan avgränsas socialt (t.ex. att inte få rösta eller köpa alkohol) och kulturellt (t.ex. att ägna sig åt ungdomliga aktiviteter och stilar) och även fysiskt och psykiskt. (Ganetz, 1991). Ungdomstiden blir allt längre, man går längre i skolan, det finns fler yrkesutbildningar att välja mellan och antalet högskolestuderande har ökat. Möjligheterna för heltidsarbete har försämrats och ungdomar drabbas särskilt hårt av arbetslösheten. Unga kvinnor fortsätter i hög grad att utbilda sig efter grundskolan och gymnasiet (Abbott & Wallace, 1997). Detta förändrar efter hand vår syn på ungdomen, eftersom flertalet mellan 14 och 18 år i Europa nu studerar. Människor i dessa åldrar ses idag för unga för att arbeta. I lagstiftningen är den generella tendensen att betrakta ungdomar som oberoende och självständiga aktörer. Därför ges de också större självständighet och ökade möjligheter att fatta egna beslut. En motsägelse i detta är att besparingar och nedskärningar innebär att ungdomar blir mer beroende av sin familj. Eftersom ungdomar under längre tid är beroende av sina föräldrar får de också mer självständighet i hemmet (ibid).

För att beteckna den psykiska, inre utvecklingen under tonåren används termen *adolescens* (Ganetz, 1991). Med det menas barnets övergång från ett föräldrabeloende till att frigöra sig från föräldrarna och bli en fristående individ. Kärnfamiljen är öppnare idag än tidigare och barn har fler vuxna relationer bl.a. till följd av pedagogiseringen och urbaniseringen av barns liv. Adolescensen handlar om *identitetsbyggande* och innebär ett målmedvetet arbete att hitta fram till sig själv och bli en egen individ (ibid). För att finna vägen behövs experimenterande med identiteten. Vår kultur är fylld av motsatta budskap om hur man ska vara, vad som är rätt och fel och hur man ska se ut. Föräldrarna kan också vara förvirrade av olika budskap och normer i samhället. De har inte samma auktoritet och gränssättande roll som tidigare. Dagens ungdom har många valmöjligheter vilket har fördelar gentemot för ca femtio år sedan då livet mer var utstakat för både pojkar och flickor. Valfriheten kan skapa ångest, om man väljer fel ligger ansvaret helt på en själv. Behöver man inte välja kan man ju inte heller fatta fel beslut.

Kvinnlighet är relationellt bestämt i förhållande till manlighet. Flickor och pojkar är utsatta för könsspecifik uppmuntran, förväntningar och önskningar från omgivningen, som de efter hand införlivar i sig själva. Grovt kan sägas att flickor förväntas vara snälla, lydiga och duktiga medan pojkar gärna får vara aktiva, busiga och tuffa. Könsidentitet är ett fenomen som är djupt förankrat i vår personlighet, våra omedvetna önskningar och konflikter (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991). Hur man ska vara som man eller kvinna är inte självklart längre.

Det finns motsatta budskap om vad det innebär att vara kvinna. Samtidigt som medierna fokuserar mycket på yttre skönhet genom program som "Top Model" och "Extreme Makeover" finns budskapet att det inte spelar någon roll hur man ser ut, bara man är duktig. Flickors rätt till fri, bejakande sexualitet uppmuntras, men alla vet att de stämplas socialt om de tar sig den rätten. Den frigjordhet och opposition mot den traditionella kvinnorollen som förmedlas i tidningar och medier står i kontrast till de kvarlevande föreställningarna om kvinnor som ordentliga och oskuldsfulla. I jämställdhetens tecken finns förväntningar på unga kvinnor att konkurrera med männen i karriären, samtidigt som de bär huvudansvaret för familj och barn (Ganetz, 1991).

1.5 Fortsatt framställning

I kapitel 2 presenterar jag den symboliska interaktionismen, vilken är min teoretiska utgångspunkt. Kapitel 3 inleds med ungdomskulturforskaren Thomas Ziehes tankar om ungdomar i det moderna samhället vilket följs av tidigare forskning om unga kvinnor. I kapitel 4 presenteras empirin. Kapitel 5 innehåller en analys av empirin med utgångspunkt från teoretiska perspektiv och tidigare forskning. I det 6:e och avslutande kapitlet förs en avslutande diskussion kring ämnet och resultaten.

2. DEN SYMBOLISKA INTERAKTIONISMEN

Eftersom socialpsykologiska och interaktionistiska tankar löper som en röd tråd genom mitt arbete har jag valt att inledningsvis redogöra för den symboliska interaktionismen, främst utifrån Meads och Goffmans tankar. Jag har valt att utgå ifrån denna teori eftersom tonårstiden till stor del handlar om att utveckla och forma sin identitet genom interaktion och kommunikation med andra. I ungdomen söker man bekräftelse som individ och jämför sig med andra för att se likheter och skillnader.

2.1 George Herbert Mead

Den amerikanska socialfilosofen George Herbert Mead är en av företrädarna för denna riktning inom sociologin och socialpsykologin. Grundtanken inom den symboliska interaktionismen är att människan är social och att den språkliga förmågan gör henne till en i grunden social varelse (Berg, 2003). Det lilla barnet upptäcker sig själv som varelse med egna initiativ och åsikter genom andra. Det är i motsats till de vuxna barnet ser sig själv som barn,

och föräldrar finns endast i relation till sina barn. Flickan upptäcker sig som flicka först i motsats till sin pappa och i likhet med sin mamma (Berg, 2003).

Språket eller symboliseringsförmågan är en förutsättning för denna sociala process. Förmågan är inte nedärvd utan måste utvecklas genom social interaktion. Orden har inte någon mening förrän två individer ägnar sig åt vokalt beteende. Språket har sin grund i behovsstyrt beteende, och före denna sociala process finns inget medvetande och ingen *reflekterande* intelligent aktivitet (Berg, 2003). För att en människa med medvetande och personlighet ska utvecklas behövs situationer där det finns stimuli som påverkar sändare och mottagare på samma sätt. Ända från födelsen avger barnet sådana stimuli och vårdaren är benägen att besvara dem, t.ex. genom att härma barnet. Detta är grunden för ett *rollövertagande* som ger upphov till att objekt i omvärlden blir meningsbärande och knutna till det vi kallar symboler. *Mening* är i ett interaktionistiskt perspektiv den väsentligaste substansen i människans reflekterande intelligens (ibid).

Mening ger upphov till medvetenhet om världen omkring, men också medvetande om det egna jaget, ett *jagmedvetande*. Människan har en distanserande förmåga och är i sitt medvetande både subjekt och objekt, detta kallas av Mead "I" och "Me". "*Som ett subjekt kan jag varsebli mig själv som objekt, genom att ta den andres attityd mot mig själv*" (Berg, 2003, s 159). De *signifikanta* eller betydelsefulla *andra* förmedlar denna process, alltså familjen och den intimaste umgängeskretsen. Stor betydelse har också andra människor i omvärlden och samhället som abstrakt person vilket Mead kallar *den generaliserande andre*. I freudiansk socialpsykologi betonas främst den närmaste kretsen som betydelsefull, men enligt Mead är samhället som abstrakt person med dess institutionella nätverk viktig för barnets utveckling (Berg, 2003). Den generaliserande andre har viss likhet med Freuds begrepp *överjag*, som är en representation av samhället som värderande, abstrakt person i psyket. Freuds begrepp har dock i motsats till Mead en överton av moral, normer och auktoritet, och översätts ibland med "samvete". Mead anser att det *krävs* ett nära umgänge med den generaliserande andre för utvecklande av en identitet. Jagens handlingar gemensamt utgör samhället i dess objektiva form; samhälle och mänsklig handling är dialektiskt förenade som förutsättningar för varandra (Berg, 2003).

Mead säger enligt Berg att tankeprocessen är en konversation som individen för med sig själv och den generaliserande andre. Det finns ingen klar gräns mellan individens objektsjag, och

den generaliserande andre. För att få en stabil identitetsutveckling är det nödvändigt med en ständig tillgång till de närmaste vuxna. Barnet behöver emellertid flera vuxna som regerar på världen runtomkring för att inte riskera en enkelriktad identitetsutveckling (Berg, 2003). Det är också viktigt att barnets närmaste har en egen kontakt med den generaliserande andre, vilket ofta förbises i vårt samhälle. Barn och ungdomar hålls utanför produktionslivet och samhällsliga institutioner utanför dagis- och skolvärlden, vilket hämmar barnets mognad. Berg ser också detta som en möjlig anledning till att barn betraktas som vuxna senare nu än i det gamla bondesamhället. En tanke i motsatt riktning, som bl.a. ungdomsforskaren Ziehe står för, är att det har skett en nedbrytning av traditionella gränser mellan barn, ungdomar och vuxna. Detta medför i ett interaktionistiskt perspektiv att det blir svårt att lokalisera sin identitet, samtidigt som det ger möjlighet att prova på andra identiteter än de som ligger inom ramen för olika mognadsgrader (ibid).

Det första stadiet i ett barns socialiseringsprocess är att utveckla ett jagmedvetande. Härfter följer *lekstadiet*, då barnet provar på olika roller och identiteter på ett ganska ostrukturerat sätt. I det nästföljande *spelstadiet* handlar det mer om ordnade samspel med olika aktörer, t.ex. leken ”mamma-pappa-barn”. Två mycket grundläggande psykiska färdigheter som barnet lär sig är *abstraktion* och *generalisering*. En kognitiv struktur byggs upp kring bl.a. modern vilket bildar basen för modersrollen. I en kompletterande process växer en uppfattning *typiska* handlingar hos olika slags människor fram och barnet generaliserar sig fram till handlingsmönster som kan tillämpas i nya situationer (Berg, 2003). Genom leken och spelet abstraherar barnet alltfler roller och konstruerar relationer mellan dem. Detta vävs ihop till en helhet och bildar till slut den generaliserande andre, med vilken personen har en relation under resten av sitt medvetna liv. Det finns en länk mellan individ och samhälle, den generaliserande andre knyter ihop subjekt och objekt till en enhet. Det finns ett objektivt samhälle ”därute” mot vilket varje människa förhåller sig subjektivt (ibid).

Den interaktionistiska synen på människans natur är alltså att hon är en skapande, reflekterande intelligens och den objektiva verkligheten förmedlas till henne genom språket. Den mänskliga socialiteten är grunden för individerna och samhället och genom denna erhåller vi vårt jagmedvetande. Till denna operationsbas återför människan sina erfarenheter och bygger sitt liv till ett sammanhängande system. Rationaliteten lever inte av egen kraft utan är underkastad sociala och materiella villkor, och människan är bunden till de villkor andra ställer. Vi är inte låsta till vissa beteendemönster eller reaktioner utan det finns alltid ett

visst mått av oförutsägbarhet i mänskligt handlande. Vidare finns i interaktionismen hopp om en ljus framtid där alla slags människor genom samtal kan mötas i konstruktiv utveckling. (Berg, 2003)

2.2 Metoder och kritiska synpunkter

Deltagarobservationen och intervjun anses ofta som interaktionismens främsta arbetsredskap. Här blir det möjligt för forskaren att själv bli som de som studeras för att få tillgång till de tolkningsscheman som används i situationen. Stor vikt fästs vid de *deskriptiva* momenten (Berg, 2003). Herbert Blumer som diskuterat metoder i interaktionismen framhäver kvalitativa metoder för att komma åt aktörernas attityder och innebörden i handlingar. Forskaren blir här en del i forskningsprocessen och måste själv tillgodogöra sig den kultur han vill belysa (ibid). En viktig princip är att "självet" inte är ett ting eller tillstånd utan en social process. Blumer kritiserar traditionella attitydmätningar för att kartlägga människors värderingar och åsikter kring sig själva. Dessa leder fram till en *statisk* beskrivning istället för en *dynamisk föränderlig*. Vidare finns en debatt om *determinism* eller *indeterminism*. Den handlar om oförutsägbarheten i det mänskliga beteendet och om personligheten verkligen kan beskrivas utifrån kartläggning av människans olika roller. Kritik har också riktats mot den klassiska interaktionismen för att den ignorerar samhällsstrukturens begränsning på den individuella handlingens frihet (ibid). Enligt min uppfattning är interaktionismens tankar en bra grund för att studera och diskutera identitetsutveckling. Teorin är emellertid något enkelriktad och kan som jag ser det inte ge någon heltäckande bild av vad som formar en människas personlighet och handlande. Förutom samhälleliga villkor kan man t.ex. inte ignorera att biologiska faktorer kan ha betydelse, t.ex. anlag för psykisk sjukdom. Även om interaktionismen har sina brister ser jag den som en god teoretisk bas för denna studie. Härnäst beskriver jag Goffman som vidareutvecklat Meads tankegångar och ses som skapare av den dramaturgiska sociologin.

2.3 Erving Goffman

Grunden i Goffmans tankesätt är, som han också skriver i första kapitlet av sin mest kända bok *Jaget och maskerna*, att människan, "the self", i stor utsträckning bestäms av situationen - av det sociala samspel hon är innesluten i med andra människor i varje given situation (Berg, 2003, 168). Hans teori kan sägas vara en motsatt riktning till personlighetspsykologin, där människans egenskaper bestämmer utfallet av umgänget med andra. Goffman ser människan som en framställd rollgestalt och en dramatisk effekt som uppstår på en scen som visas upp,

och allt hänger på om det anses trovärdigt eller väcker misstro. Vad han menar med rollgestalt kan diskuteras, men enligt Bergs tolkning torde han mena att människan *är* en rollgestalt. Det som bestämmer hur vi kommer att uppfatta oss själva är inte våra drifter eller egenskaper, utan våra handlingar och de andras reaktioner på dessa handlingar (Berg, 2003). Med utgångspunkt från denna syn kan man anta att självbilden hos de tjejer jag undersöker är ett resultat av vad de har gjort, upplevt och hur detta har blivit bemött. Det är utifrån den här förståelsen jag kommer att analysera deras berättelser.

Det dramaturgiska perspektivet beskriver på ett intressant och levande sätt människor som aktörer på en scen med publik. Kortfattat kan sägas att aktören träder in på en scen där det finns (eller ibland inte finns) andra aktörer. Han använder sig av den rekvisita som hör till scenen och uppför en föreställning. Hur scenen ser ut har inflytande över dramats slutresultat, den sätter gränser för vad och vem som kan framställas. Det som också avgör utfallet av teatern är vilket stöd aktören får från publik och medaktörer, alltså huruvida publiken godkänner eller underkänner föreställningen och den rollgestalt aktören har skapat (Berg, 2003). Blir aktören misstrodd kan han så småningom komma att misstro sig själv. Här kan dras paralleller med TV-program som exempelvis Ricki Lake, där människor presenterar sina liv och beteenden, och publiken dömer, antingen genom applåder eller buanden, om beteendet och åsikterna är accepterade eller inte. Ofta försvarar sig personerna på scenen, och det blir en kamp mellan publik och aktör om vem som kan ge de elakaste, mest effektfulla kommentarerna. Publiken har stor makt i Goffmans teori. Aktören kan bli övertalad av publik och medaktörer att uppvisa vissa karaktäristika som han inte vill ha. Denna kluvenhet kan sägas vara ett generellt drag hos den moderna människan och inte minst hos unga människor. Ungdomar är mitt uppe i ett identitetsarbete och har ofta ett särskilt behov av att bli accepterade och bekräftade som människor. Kamrattryck är något som unga människor ständigt utsätts för, och kan få dem att göra saker som de egentligen inte vill. Samtidigt finns krav och förväntningar från föräldrar, lärare och övriga samhället, vilka också de är motsägande. Jag har tidigare nämnt några av de motsägelsefulla förväntningar kvinnor har att leva upp till (s 16).

Som aktör kan man bli sin egen publik. Ett exempel kan vara en elev som gör bort sig inför klasskompisarna och läraren t.ex. genom att svara fel på en lektion. Detta kan få till följd att hon under dagen ser på sig själv med sin (tidigare) publiks ögon, och skäms, kanske t.o.m. rodnar, över att ha gjort bort sig. Denna reflektion, återspeglning, menar Mead utgör ett slags

inre konversation mellan individen och honom/henne själv. Mead använder sig som tidigare nämnts av begreppsparet "I" och "me". Rodnaden är personens "I" -fas och den som framkallar rodnaden är "me" -fasen (Berg, 2003, s 170). Interaktionistiska tankegångar har präglat *stämplingsteorin* och forskningen kring s.k. avvikande beteende.

En stor del av Goffmans bok *Jaget och maskerna* handlar om hur människor lyckas upprätthålla en social identitet. Detta görs till stor del genom en aktiv konstruktion av en personlig fasad (Johansson, 2001). Individen styr sitt handlande så att omgivningen ska få en speciell uppfattning om hans eller hennes identitet. Goffman tar som exempel upp en flicka på ett studenthem som för att öka sin popularitet ordnar så att hon blir uppringd flera gånger om dagen. Betydelsefullt är i vilken utsträckning omgivningen accepterar personens konstruerade identitet. En gemensam definition av situationen är en viktig del i den sociala interaktionen. Detta sker genom ett specifikt, samstämt handlingsmönster. Kan ej denna konsensus uppnås kan det föra med sig stor osäkerhet hos deltagarna.

Upprättandet av olika roller är enligt Goffman en viktig del av det sociala samspelet. Begreppet *rolldistans* har betydelse för en socialpsykologi i det moderna industrisamhället. Alltifrån barndomen utvecklar individen under sina sociala möten en förmåga att urskilja sina olika roller och sig själv (ibid). Ju större förmåga en aktör har att distansera sig, stå vid sidan av sig själv och sitt framträdande, desto större skicklighet har han. Goffman har i enlighet med dessa tankegångar skapat begreppsparet *ärlig* respektive *cynisk* aktör (Berg, 2003). Den ärlige aktören är inte medveten om den roll han spelar utan identifierar sig med rollen. Den cyniska aktören är medveten om att han spelar en roll och ser sig inte som identisk med den. En person kan t.ex. genom terapi komma fram till att det hon trott på och verkat för är påtvingat och inte överensstämmer med hennes verkliga personlighet, motiv och åsikter. Genom detta avslöjande går hon över från att ha varit en *ärlig* aktör till att bli en *cynisk* aktör.

I Goffmans teori tas inte hänsyn till olika samhällssystem och den förefaller vara tidlös. I det moderna samhället ges individen större möjligheter att distansera sig från sig själv än i tidigare samhällen. Goffmans termer kan användas för att studera vuxnas liv i det moderna samhället men de kan knappast sägas vara generella beskrivningar av den mänskliga naturen (Berg, 2003). Johansson (2001) visar att Goffmans dramaturgiska teori passar väl in i postmodern teoribildning. Goffman har banat väg för modernitetsdiskussioner om bl.a.

estetiseringen av vardagslivet och den ökade fokuseringen på frågor som rör människors identitet.

2.4 Centrala delar i teorin

I denna undersökning intresserar jag mig särskilt för tankegångar om människans förmåga att stå vid sidan av sig själv och urskilja sina olika roller och sig själv. De unga kvinnor jag har intervjuat har visat förmåga att se sig själva utifrån. Under tonårstiden, kanske särskilt senare delen, är man väldigt mottaglig att ändra sitt beteende och revidera sina uppfattningar efter olika upplevelser och bemötanden från omgivningen. Man utvecklar en större medvetenhet om den roll man spelar, och genom det kan man gå över från att ha varit en *ärlig* aktör, som identifierat sig med rollen, till en mer *cynisk* aktör som har förmågan att ställa sig utanför sig själv och sitt framträdande. Man är med om fler och fler scener och publikrecensioner. Förmågan till självreflektion ökar och personligheten tar form. Genom vårt agerande och bemötandet från omgivningen byggs en psykisk struktur upp inom oss och vi integrerar uppfattningar om vad som är en bra personlighet.

Ur Goffman vill jag också lyfta fram begreppen *publik* och *medaktörer*, vilka ses som avgörande i den sociala processen. Enligt Goffman är aktörens kommunikation med publiken minst lika viktig som kommunikationen med medaktörerna. Man kan fundera över vilka som kan betraktas som publik och vilka som är medaktörer. Troligt är att medaktörer är de man direkt samtalar och interagerar med, t.ex. på en fest, och att publiken utgörs av andra närvarande som kan se, höra och uppleva ens agerande. Detta innebär att vi alla i flera situationer är både aktörer, medaktörer och publik på samma gång. Goffman säger också att man som aktör kan bli sin egen publik, genom att i efterhand i sitt inre reflektera över hur ens handlande kan ha uppfattats. Människans distanserade förmåga har enligt Mead förmedlats genom den närmaste familjen och umgängeskretsen, de *signifikanta* andra. Mead poängterar betydelsen av samhället som värderande, abstrakt person- *den generaliserande andre*. I denna studie använder jag mig av dessa begrepp för att lyfta fram relationer mellan människor och mellan ”samhället” och människorna i det.

3. FORSKNINGEN OM UNGA KVINNOR

Mycket av den kvinnoforskning som finns tar sin utgångspunkt i ungdomskulturforskaren Thomas Ziehes teorier. Han kombinerar psykoanalytisk utvecklingsteori med en social analys av samhället.

3.1 Thomas Ziehe

Ziehe har inspirerats av den moderna samhällsteoretikern Habermas och fenomenologin då han diskuterar nya drag i människors "livsvärld" (Ziehe, 1992). Ziehe introducerade tankar om den instabila identiteten och att det är nödvändigt att bygga sin identitet på egen hand när gamla normer och värderingar inte gäller (Ganetz, 1991). Han menar att vår tid präglas av en uppluckring av normer och traditioner (Ziehe, 1992). Genom samhällets ökade *reflexivitet* får vi fler möjligheter att fundera över oss själva och vår identitet och samtidigt skapa distans till oss själva, jfr Goffman. Vidare finns en *görbarhet* genom att allt upplevs möjligt att skapa. Detta för med sig ett större personligt ansvar, då allt inte ses som naturgivet eller nedärvt. Enligt Ziehe finns också en ökande *individualisering* genom att alla kan och måste välja inom allt fler områden och tänka sig olika handlingsmöjligheter. De faktiska handlingsmöjligheterna kan samtidigt vara stängda, vilket skapar en klyfta mellan drömmar och verklighet. Detta kan leda till frustration men kan också enligt Ziehe uppmuntra till förändrade engagemang (ibid).

Även om alla påverkas av den kulturella moderniseringen menar Ziehe att ungdomar är särskilt berörda. Ungdomarna får också i någon mening representera tidsandan och sökandet efter annorlunda livsformer (Ziehe, 1992). De lever i en rörlig och känslig livsfas som innefattar identitetsarbete. I utbildning och arbete finns enligt Ziehe stora krav på prestationer och via massmedier och kultur- och medvetande industrin finns en press att utveckla och omforma sin identitet på ett önskvärt sätt. Särskilt kvinnor har tillskrivits rollen som slavar under ett smalt och ouppnåeligt kvinnoideal, vilket diskuteras i relation till ätstörningar och låg självkänsla hos kvinnor. Det finns enligt Ziehe också nya framstående värderingar som berör njutning, sinnlighet och omedelbarhet. I detta finns ett krav att njuta eller i alla fall framstå som att man gör det. Visualiseringen har enligt Ziehe fått en enormt ökad betydelse. Ungdomlighet är idealet. Det finns ett starkt intresse att finna sig själv och på ett unikt sätt representera och iscensätta sig själv (Göthlund, 1997). Här kan man dra paralleller med de

individer som Goffman presenterar, som ständigt är upptagna med att hyfsa till sitt yttre och göra ett gott intryck på andra (Johansson,1997).

Ambjörnssons doktorsavhandling om gymnasietjejers föreställningar om kvinnlighet, visar att kroppen intar en särställning i skapandet av femininitet. Att sminka sig och ändra klädstilar är centrala sysselsättningar och en källa till umgänge och samtal (Ambjörnsson, 2004). Detta harmonierar med massmediers bild av unga kvinnors intresseområden. Det finns ett stort utbud i TV av skönhetsprogram som handlar om att med hjälp av experter (exempelvis stylister och plastikkirurger) försköna sin kropp. Här visas hur kvinnlighet är något som med rätt vägledning kan frammanas, produceras och skapas. Detta konkretiserar Ziehes tankar om görbarheten i det moderna samhället, kroppen framställs som något man ständigt kan förbättra och förändra. *”Individen övertygas om att hon, genom att »arbeta med sin kropp«, kan uppnå ett visst eftersträvansvärt utseende, och därmed en viss eftersträvad status och identitet.”* (Ambjörnsson, 2004, s 158). Parallellt med görbarheten och behärskandet av den finns också principen om den ”naturliga kvinnligheten”, att få den konstruerade produkten att framstå som naturlig (Ambjörnsson, 2004).

Tre kulturella tendenser som Ziehe talar om i moderniseringsprocessen är *subjektivering*, *ontologisering* och *estetisering*. Den första tendensen är enligt Ziehe en längtan efter närhet och psykisk intimitet. Idealet är att vara autentisk, d.v.s. att öppet och inkännande gentemot andra ge uttryck för den egna situationen (Ziehe, 1992). Den andra tendensen är att en djupare förankrad mening och visshet eftersträvas. Det finns en längtan och ett sökande efter insikt om naturens ordning, det gudomliga och det andliga. Detta tar sig uttryck i kyrkligt engagemang, intresse för en ekologiskt orienterad naturfilosofi samt nyfikenhet på bl.a. medium, tarot och astrologi (ibid). Det allmänna intresset för andlighet och andra dimensioner speglas i flera TV-program. Medium hjälper polisen att lösa brott, personer får gå igenom regressionsterapi och uppleva tidigare liv och exorcism bedrivs i hemsökta hus. I den tredje kulturella tendensen, estetisering, eftersträvas stegrad intensitet- man skyr tristess och leda. Livet blir ett estetiskt projekt där förkonstlande av världen är motivet. Dessa tendenser är motsatta men skulle kunna existera samtidigt och vara ett uttryck för att vi lever i en ambivalent tid med både ett behov av trygghet och stabilitet men samtidigt en strävan efter spänning och intensitet (ibid).

Det finns skäl att ifrågasätta om de företeelser Ziehe talar om verkligen är specifika för det moderna samhället. Flera av behoven han talar om med betydelsen av utseende, intensitet, trygghet och andlighet är förmodligen mänskliga drag som gjort sig gällande även i tidigare generationer och i andra kulturer. Det som förmodligen är specifikt för vår tid är möjligheterna att iscensätta och leva för våra behov och önskningar- genom avancerad teknik, hög kompetens och specialisering inom olika områden. Genom att de mest basala behoven, som mat och kläder på kroppen oftast är tillgodosedda finns också tid och möjlighet att utveckla och leva i enlighet med högre önskningar och behov.

Ziehes teorier om generella personlighetsförändringar bygger på tidigare socialisationsforskare och psykoanalytiker. Ziehe har i större utsträckning sysslat med sociokulturella än psykodynamiska faktorer. Han kan sägas höra hemma i en tolkande förståelseinriktad hermaneutisk-fenomenologisk tradition. Hans teorier har ansetts vara abstrakta och generella och man har efterlyst preciseringar utifrån kön, klass och miljö.

3.2 Feministisk socialisationsteori

Kvinnliga ungdomskulturforskare kom med inspiration från den s.k. Birminghamskolan under 1980- och 90-talen att göra en del studier om kvinnors liv och verklighet. Med sin starkaste anknytning till hemmet och väninnan var flickorna tidigare osynliga i den engelska ungdomskulturforskningen, som inriktade sig på offentligt synliga ungdomsgrupper (Ganetz, 1991). Utgångspunkten för forskningen om unga kvinnor blev mer psykologisk och individinriktad. Den teori som kom att ha betydelse för andra köns- och identitetsforskare var den amerikanska sociologen Nancy Chodorows vidareutveckling av den s.k. objektrelationsteorin, med utgångspunkt från Freud och psykoanalysen.

Nancy Chodorows klassiker *The Reproduction of Mothering* som utkom 1978 blev en milstolpe för forskning om socialisation och könsidentitet. Hon ser modersfunktionen och reproduktionen av den som en grundläggande funktion i samhällsorganisationen och i förhållandet mellan könen. Grundläggande könsskillnader präglar enligt Chodorow personlighetsutvecklingen hos flickor och pojkar, genom att modern är den primära vård- och omsorgsgivaren (Ljung, 2003). Modern upplever sin dotter som lik henne själv och flickan får sin identitet genom en fortlöpande relation med sin mamma. Den starka bindningen mellan mor och dotter är grundläggande för flickan men den för också med sig en svårighet för flickan att utveckla en egen identitet, avskild från modern och delvis olik henne (Fredelius et

al, 2000). Det kan leda till att flickan får svårt att separera från modern och erkänna sin olikhet gentemot henne. Modern kan också ha svårt att släppa sin dotter. Sonen däremot upplevs av mamman som en motpol till henne själv och avskiljs från modern när han identifierar sig som manlig. Kvinnor får enligt Chodorow flexibla och svaga jaggränser och får genom relationen till modern till skillnad från pojkar en grundval för empati inbyggd (Ljung, 2003).

Den amerikanska psykologen Carol Gilligan har genom empiriska undersökningar visat att värdena i kvinnors moraliska resonemang och beslut skiljer sig från männens. Hennes undersökningar lyfter fram ansvar och omsorg som centrala begrepp i kvinnors uppfattning av moralfrågor. De visar också att självuppfattning och moralsyn är nära sammanlänkade i kvinnors tänkande. Den moraliska måttstocken grundas inte på jämlikhet, rättvisa och rättigheter utan snarare på ett rättfärdighetstänkande, en medvetenhet om skillnader i behov samt inlevelseförmåga, förståelse, medkänsla och omsorg (ibid).

3.3 Kritik mot köns- och identitetsforskning

Feminister och den övriga akademiska världen fick på 80-talet hård kritik för sina universella tankegångar. Från postmodernistiskt håll har hård kritik av feministiska identitets- och socialisationsforskare framförts, framförallt för generaliseringar av könen och att teorierna skulle vara giltiga universellt. De postmodernistiskt influerade feministerna såg nödvändigheten att kategorisera kvinnor utifrån lokalt avgränsade positioner, och ta hänsyn till nationalitet, klass och sexuell läggning (Ljung, 2003). Att studera kvinnor utifrån psykoanalysen och ungdoms- och utvecklingspsykologin som har den manliga utvecklingen som norm, har också kritiserats av många feministiskt inspirerade psykologer och psykoanalytiker (Scott Sørensen, 1991).

Ljung hänvisar till Fraser och Nicholson som ifrågasätter att mödrandet är en enhetlig aktivitet i alla kulturer som ger upphov till ett manligt själv och ett kvinnligt själv. De betvivlar också att dessa själv bildas i den tidiga barndomen genom interaktion med den primära vårdnadshavaren, oftast modern, och därefter förblir relativt konstanta (Ljung, 2003). Chodorows synpunkter att kvinnor överallt skiljer sig från männen genom deras relaterande sätt att interagera har ifrågasatts. Kritikerna anser att hon inte kan avse alla typer av interaktion, och frågar sig om inte män varit mer interagerande när det gäller att utöka exempelvis makt och välstånd. Gilligan har också kritiserats för sina slutsatser om generella

olikheter i mäns och kvinnors moraliska måttstockar (ibid). Alla feministiska forskare som uttalar sig om kvinnor generellt får del av kritiken. Istället för universella genussystem lägger idag alltfler forskare tonvikten på det partikulära, på olikhet, mångfald och kontextualitet. Istället för att teoretisera kring orsaker ligger fokus nu på analyser av processer och hurfrågor (Ljung, 2003).

Trots att kritiken är viktig och befogad kan man inte bortse ifrån att Chodorows och Gilligans studier medfört att kvinnor uppmärksammats i forskning. Freuds teorier betraktas idag som delvis förlegade och har ersatts av nyare tankegångar, men bör ändå betraktas som den bas utifrån vilken psykologisk forskning tar sin utgångspunkt och vidareutvecklas. Detsamma kan sägas gälla för Chodorows och Gilligans teorier. Även om deras teorier inte kan betraktas som universellt gällande har deras tankar banat väg för fortsatta studier om relationer och skillnader mellan könen.

3.4 Väninnekulturen

Anne Scott Sørensen är en av de ungdomsforskare som studerat könsrelationer och könsskillnader, med utgångspunkt från den feministiskt reviderade psykoanalysen. Hon ger bl.a. en beskrivning av väninnekulturen. Den nära relationen flickor utvecklar med varandra kan sägas vara en återupprepning av den tidiga mor- dotter-relationen, se s 25, 26. För flickor är det vanligt att från tre- fyraårsåldern hänga samman två och två i enheter, medan pojkar ingår i grupper och gäng som är mer löst strukturerade (Scott Sørensen, 1991). Flickorna går ofta samman i bästisförhållanden, och när dessa tar slut hotas man att hamna utanför. I lekar som t.ex. ”mamma-pappa-barn” läggs energi på att diskutera relationer och fördela rollerna. Vissa roller är mer betydelsefulla än andra. Dessa mönster fortsätter i skolan. Ofta står ett par dominerande flickor som informella ledare i spetsen för gruppen och anger spelreglerna. De kan vara utsedda på grundval av t.ex. utseende och social status. Dessa flickor har makt att bestämma vilka flickor som får vara inne i gruppen och vilka som inte får det (ibid).

Relationen mellan väninnor utvecklas till största del via kommunikationen på flickrummet. Här talar man om känslor, kropp och utseende samt betydelsefulla nära relationer och personer i omgivningen. Man speglar varandra genom att både bekräfta sin inbördes närhet och likhet och ge utrymme och möjlighet att vara olika. En estetisk medvetenhet präglar också flickrummet. En gemensam identitet inåt markerar distansen utåt. Man delar romantiska

drömmar vilka inte bara handlar om det motsatta könet utan också en vision om förvandling av den egna personligheten och att möta en kraft hos sig själv (Scott Sørensen, 1991). Gemenskapen i tjejgruppen framstod i Ambjörnssons undersökning som en minst lika betydelsefull källa till trygghet, meningsskapande, spegling och identitet som det heterosexuella mötet (Ambjörnsson, 2004). Bland vissa av tjejerna kom den närmast att framstå som viktigare, då den heterosexuella kontakten kunde vara avlägsen och teoretisk till sin natur. Det förekom ofta negativa kommentarer om tjejer som svikit kompisgänget när de träffat en kille. Ambjörnsson refererar till en norsk studie av Kari Vik Kleven om tonårstjejjers vänskap, där de uttryckte en rädsla över att mista kontrollen över sig själva och sitt liv om de ingick en heterosexuell parrelation (Ambjörnsson, 2004, s 133). Klevens analys visar att tjejgemenskapen blir en sorts lösning på den inneboende konflikten mellan å ena sidan längtan efter närhet/intimitet å andra sidan självständighet/autonomi. Tjejjgänget blir en slags fristad från traditionella könsrollskrav.

3.5 Tonårsflickors psykologiska utveckling

Psykoanalytikern Peter Blos har delat upp adolescens-perioden i fem olika faser, och anser att var och en av dem innehåller en konflikt eller en uppgift att lösa för att mogna. Man brukar benämna dess faser - preadolescens (ca 10, 11 år), tidig adolescens (ca 12-14 år), högadolescens (ca 14-16 år), senadolescens (ca 16 och upp till 19-20 år) och postadolescens (från 19 år och uppåt). I utvecklingen ingår en mångfald processer och ett pendlande mellan barnliga förhållningssätt och mognad och självständighet (Fitger, 1991). Jag kommer här att fokusera på senadolescensen och postadolescensen.

Efter högadolescensens känslomässiga labilitet och distansering från föräldrarna får flickan ett mer målinriktat beteende samt ett stabilare känsloliv och självförtroende. Under senadolescensen utvecklar hon ofta en större förmåga att kompromissa och klarar av att vänta på att få sina önskningar och behov tillfredsställda. Områden och engagemang hon finner värdefulla i livet börjar utkristallisera sig, och hon börjar på allvar fundera på vad hon vill arbeta med i framtiden. Konflikterna med föräldrarna avtar i regel under denna period. Istället för de idealiserade föräldrarna utvecklar flickan något som kallas individens jagideal (ibid). Värden och normer som flickan finner vara viktiga i livet integreras och fungerar styrande för henne. Idealerna blir en del av den egna personligheten. Regler kommer inifrån och blir därför naturliga och självklara att följa. Den sexuella identiteten brukar nu ta sin slutliga form, det är ofta under denna fas homosexuella börjar betrakta sig själva som sådana (ibid).

Uppgiften för flickan under senadolescensen är att integrera de processer och erfarenheter hon har tagit sig igenom (Fitger, 1991). Den framväxande personligheten präglas av tidigare upplevelser och faser. Den psykologiska historien är utan tvekan betydelsefull för hur flickan utvecklar sin identitet. Den kultur och omgivning flickan lever i spelar också en avgörande roll. En annan viktig faktor är hur den värld som hon ska landa i ser ut, om det finns en plats att inta i samhället. Hos många ungdomspsykologer, bl.a. E.H. Erikson, förutsätts det att det finns en plats för var och en (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991). Detta har emellertid ifrågasatts av många och med största sannolikhet spelar kön och klass roll i detta sammanhang. Under postadolescensen återstår för flickan att skapa vägar genom vilka hon kan förverkliga sig själv och sina behov. För att åstadkomma detta kan hon testa sig fram, t.ex. genom att prova olika arbeten eller studier. Det är också vanligt att man prövar olika kärleksrelationer för att komma underfund med vilka egenskaper man önskar hos sin partner. Detta experimenterande är på flera sätt svårare för unga kvinnor än unga män. Konflikten mellan olika samhällsroller är större och motsättningen mellan yrkesliv och moderskap gör att kvinnor ofta inriktar sig på yrken som möjliggör halvtidsarbete för att få ihop alla sidor i livet (Fitger, 1991).

3.6 Framtidsdrömmar

I studier om pojkars och flickors framtidsdrömmar framkommer att pojkar i regel har mer precisa och realistiska föreställningar om framtida yrke och utbildning. Flickor är mer diffusa och osäkra. De säger att de ska bli något med språk, djur, barn osv. I flickornas framtida värld är inget fastlagt och allt möjligt. Betydelsefullt för flickorna är att trivas, ha roligt, känna meningsfullhet och att vägar öppnas för relationer till andra människor (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991). Medan pojkarna har mest realistiska framtidsvisioner är flickorna mer fantasifulla och i bättre kontakt med sina önskningar. Flickorna är i stort sett ensamma om att föreställa sig utbildning och arbete i kombination med barn och familjeliv. En del flickor värderar framtida yrke efter i vilken utsträckning det låter sig kombineras med man och barn. Andra flickor har inte funderat på hur det ska kombineras, men önskningar om familj existerar parallellt med utbildning och arbetsliv. Många gör en uppdelning av livet före och efter 25 år; efter 25 upphör det "egna" livet med bl.a. spänning och resor (ibid).

Flickors ambitioner sjunker ofta under gymnasietiden. Första årskursen är många tjejer inriktade på en längre akademisk utbildning men efter hand sjunker ambitionerna och de siktar istället på en medellång yrkesinriktad utbildning med tydlig kvinnoorientering och fast

struktur. Från ett mer spännande, prestigefyllt och manligt område flyttar de sitt intresse till ett mindre prestigefyllt, kvinnodominerat yrke, t.ex. från läkare till sjuksköterska. Övergången från skola till arbetsliv och vidareutbildning är för många flickor en period då ungdomsdrömmar och högtflygande ambitionerna skjuts åt sidan för att ge plats åt realiteten. Detta hör sannolikt samman med att motsägelserna i kvinnorollen blir tydligare i den sena ungdomsåldern (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991). Högstadies flickor kan hålla önskingarna om familj och yrke sida vid sida, medan flickor i den sena ungdomsåldern närmar sig verkligheten de ska landa i och måste förhålla sig till det motsägelsefyllda förhållandet mellan familj och yrke. Högstatus flickor och flickor i mellanskiktet har tendensen att planera att både vara en aktiv husmor med flera barn och att ha ett spännande och krävande arbete som exempelvis krigsreporter eller biståndsarbetare i utlandet (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991).

3.7 Unga kvinnors hälsa och självkänsla

En SOU-rapport om barns och ungdomars välfärd visar att det mest genomgripande inflytandet på hälsa verkar hänga samman med kön. Flickorna har ett lägre psykiskt välbefinnande och oftare psykosomatiska besvär, äter mer oregelbundet, tränar mindre och röker mer än pojkar. Å andra sidan dricker pojkar oftare alkohol (Östberg, 2001). I rapporten framkommer att psykiskt välbefinnande har med sociala relationer att göra. Stöd i omgivningen leder till en ökad känsla av trygghet eftersom man i större utsträckning känner sig förvissad om att få hjälp vid behov. Konfliktfyllda relationer till föräldrar har visat sig ha en negativ inverkan på barns och ungdomars psykosomatiska besvär och psykiska välbefinnande. Goda föräldrelationer däremot är hälsobefrämjande. Detsamma gäller för relationer till jämnåriga kamrater. Det hänvisas i utredningen till Hansel (1985) som har visat att hög status bland klasskamraterna samvarierar med god fysisk hälsa och allmänt välbefinnande (ibid). Kamratstatus visar bl.a. att man är accepterad, uppskattad och respekterad. Populära barn har visats ha bättre psykisk hälsa och bättre självförtroende.

En jämförande studie av svenska flickor mellan åren 1970 och 1996, påvisar en nedgång i flickors självkänsla (Wångby et al, 2002). En rapport från Canada slår fast att kvinnor i alla åldersgrupper har lägre självkänsla än män (McMullin & Cairney, 2004). I båda rapporterna relateras resultaten till de kulturella föreställningarna om skönhet och kvinnlighet. Tjejer som ser sig själva som fula, tjocka, för korta o.s.v. har lägre självkänsla än de som har en positiv syn på sin kropp. Forskning visar att pojkar och flickor i tidiga tonåren har liknande nivåer av självkänsla, men att pojkars självkänsla ökar i tonåren och vuxenlivet, medan flickors

minskar. Detta kan förklara att kvinnor i större utsträckning upplever ångest och depression än män (McMullin & Cairney, 2004). Tjejer har vidare en tendens att jämföra sig med varandra. Om en kvinna känner sig mindre attraktiv än kvinnan hon jämför sig med påverkar det hennes självkänsla negativt. tjejerna i Ambjörnssons undersökning uttryckte sig ofta negativt om sin kropp och sitt utseende. Ambjörnsson relaterar detta till den sedan några år pågående diskussionen om unga kvinnor, kroppar och bildmedier och att tyngdpunkten har legat vid de unga kvinnornas dåliga självförtroende och missnöje med kroppen (Ambjörnsson, 2004). Det missnöje tjejerna uttrycker över sina kroppar kan omskapas till en normalitet, det bli en definition på vad det innebär att vara tjej. Genom detta riskerar de kvinnor som låter bli att uttrycka ett missnöje över kroppen, och de tjejer som vägrar att ”göra sig” på rätt sätt, sitt rykte och sin status om tjej.

3.8 Nya perspektiv på unga kvinnor

I boken *Beyond Appearance. A New Look at Adolescent Girls* utmanar forskarna bilden av tonårsflickor som osäkra och offer för mediernas bild av kvinnokroppen. I boken presenteras studier och jämförelser av tjejer från olika etniskt ursprung och skilda områden i USA. Det framkommer att tonårstjejjers självbild och självkänsla varierar mellan områden och etniska grupper (Eccles et al, 1999). Vidare finns det mer variation inom grupper än mellan grupper. Kvinnor har generellt inte lägre självkänsla eller mer osäkerhet på sin förmåga än män. Inom vissa områden, t.ex. när det gäller akademiska och sociala färdigheter, är kvinnor mer säkra på sig själva och sin kapacitet än män är. Dock framkommer att unga kvinnor påverkas mer negativt av motgångar och förväntade misslyckanden än unga män gör, vilket får dem att backa för större utmaningar som kan ge belöningar, t.ex. i yrkeslivet (ibid).

Unga kvinnor är viktiga för mediaindustrin och målgruppen för många flicktidningar och kvinnotidskrifter. Senare studier har betonat att unga kvinnor inte utgör offer för mediernas manipulation. De ses istället som aktiva och kritiska konsumenter (Abbott & Wallace, 1997). Istället för att se det som en form av förtryck tenderar nyare undersökningar att betona det positiva i konsumentkulturen och romantiken som unga kvinnor får ut av det. ”*Unga kvinnor är viktiga konsumenter när det gäller flick- och kvinnotidningar samt vissa delar av massmediakulturen, men de nyttjar dessa kulturprodukter på ett aktivt sätt för att påverka och forma sitt eget liv och sin egen identitet.*” (Abbott & Wallace, 1997, s 154). Senare studier av unga kvinnor lyfter fram den variation när det gäller kvinnlig identitet som finns tillgänglig och hur kvinnorna växlar mellan, manipulerar eller förändrar dessa identiteter i stort sett som

det passar dem. Kvinnliga identiteter handlar här mer om aktiva val än om att vara förutbestämda. Parrelationer är vidare bara en del av unga kvinnors projekt. De har egna karriärer och kan också tävla med killarna prestationsmässigt. Scott Sørensen hänvisar till McRobbie och Garber (1986) som menar att flickorna blivit mer synliga och medskapande i ungdomskulturen (Scott Sørensen, 1991, s 58).

3.9 Att skapa femininitet

Socialantropologen Fanny Ambjörnsson har i sin doktorsavhandling intresserat sig för hur gymnasietjejer skapar feminint genus. Genus definieras av de flesta feminister som en kulturellt skapad maktordning relaterad till föreställningar om manligt och kvinnligt (Ambjörnsson, 2004). Ambjörnsson har jämfört tjejer på Samhällsvetenskapsprogrammet (S) och tjejer på Barn och Fritidsprogrammet (BF) och urskiljt ett klassperspektiv på normer för kvinnlighet. Det framkommer i undersökningen att BF-tjejerna betraktades av S-tjejerna som högljudda och utmanande i stil och beteende, medan S-eleverna beskrevs av BF-tjejerna som fisförnäma, strikta och kontrollerade (Ambjörnsson, 2004, s 56). Detta kopplar Ambjörnsson samman med tjejernas skilda tillgångar i ekonomiskt, socialt och kulturellt kapital, och olika föreställningar om genus, sexualitet och en normativ kvinnlighet. BF-tjejerna menade att deras beteende var mer äkta än S-tjejernas, och var samtidigt medvetna om att deras beteende inte var allmänt uppskattat.

I Ambjörnssons undersökning använde sig tjejerna av olika känslouttryck som visade och bestämde vilken sorts kvinnor de var. S-tjejerna uttryckte problem med att visa känslor som ilska och hårdhet, vilket förklarades med en strävan att bli omtyckt och passa in i gruppen (Ambjörnsson, 2004, s 65). De känslor som låg närmast till hands var glädje och mjukhet. Att vara kvinnlig likställdes i stor utsträckning med att bry sig om sitt yttre, att vara fräsch, rakad och uppföra sig. BF-tjejerna beskrev sig sällan som empatiska och inkännande, och struntade ofta i skolans aktiviteter. Ambjörnsson ser detta som en ovilja att identifiera sig med en gemenskap de ändå ansåg sig vara uteslutna ifrån (Ambjörnsson, 2004, s 84). BF-tjejerna satte sig i opposition mot den normativa femininitet de förväntades iscensätta som blivande barnskötare. Eftersom arbeten inom vård och omsorg har låg status blir ett införlivande av omsorgsidealet hos BF-tjejerna detsamma som att bygga sin självbild på ett framtida lågstatusyrke med låg lön och hårda arbetsvillkor (Ambjörnsson, 2004, s 94). De har sällan sökt in självmant utan hamnat där för att de inte haft högre betyg. Många av BF-tjejerna beskrev till skillnad från S-tjejerna att den känsla som ligger närmast till hands är ilska.

I klassrummet förväntades S-tjejerna inför varandra, lärarna och killarna stå för en mer tolerant och empatisk hållning till livsfrågor (Ambjörnsson, 2004, s 61). Medan killarna förmodades tänka mer på sig själva, förväntades tjejerna vara mer inriktade på andra. Vedertagna sanningar på skolan, även hos tjejerna själva var att tjejer är mer toleranta mot marginaliserade grupper i samhället, t.ex. homosexuella, invandrare och handikappade. Det fanns också en föreställning om större mognad och ansvarstagande, tjejerna tog ofta rollen som uppfostrare i könsblandade grupparbeten (ibid).

Fokuseringen på individens handlingsmöjligheter var en tydlig tendens i diskussioner om manligt och kvinnligt. Både killarna och tjejerna i S-klassen uttryckte att skillnaderna mellan eleverna hänförs till individuell särart snarare än till genus (Ambjörnsson, 2004, s 272). Det fanns en skepsis inför epitetet feminist, i synnerhet hos S-tjejerna. Att nämna och erkänna strukturella villkor och begränsningar upplevdes lätt som ett hot mot den individuella friheten (Ambjörnsson, 2004, s 278). Var man feminist fanns vidare en risk att stigmatiseras som ful, okvinnlig, hysterisk och lesbisk. Utifrån Ambjörnssons betraktelse var det individuella frihetsidealet något som tjejerna hela tiden strävade efter att uppnå, som en vädjan att få befrias från strukturella begränsningar och beroenden kopplade till ställningen som tjej (Ambjörnsson, 2004, s 283). Målet var att framställa ett självständigt och handlingskraftigt jag utan strukturella begränsningar. I undersökningen framkom att kravet att vara unik, självständig och autentisk motsägelsefullt nog inbegrep att vara lik (Ambjörnsson, 2004, s 290f). S-tjejerna framstod som fria och självständiga individer trots att de liknade varandra, vilket kan förklaras med att de befann sig närmare föreställningen om det normala.

3.10 Denna studies bidrag till forskning om unga kvinnor

Många av mina frågeställningar har likhet med Ambjörnssons, men jag hoppas förutom föreställningar om kvinnlighet och femininitet kunna bidra med en förståelse för tjejers identitetsutveckling och självkänsla utifrån erfarenheter och händelser i livet. Denna studie ger en bild av hur tjejerna ser på sig själva i förhållande till mediernas inflytande och den framtida konflikt mellan olika intressen som de sägs vara drabbade av. Jag har även intresserat mig för om tjejerna vid sidan av önskingarna om ett meningsfullt liv med ett bra arbete, familj och barn tror att de är del av ett större sammanhang, en större mening. Utifrån Ziehes teori om det moderna samhället är intresset för andlighet stort till följd av en uppluckring av traditioner och normer. Huruvida detta speglas i tjejernas resonemang kring meningen med livet framkommer i denna undersökning.

4. SJU UNGA KVINNORS TANKAR OM LIVET

Empirin grundar sig på intervjuguidens olika teman vilka delvis har hämtats ur tidigare forskning och teorier om unga kvinnor. De teman jag använder har till viss del också växt fram ur det empiriska materialet. Jag urskiljde tidigt mönster och ämnen som gick att tematisera utifrån flickornas olika funderingar, t.ex. tankar om vad det innebär att vara kvinna i olika sammanhang och hur man förhåller sig till andra stilar och åsikter. Killar och tjejer jämfördes i intervjuerna och tjejerna fick uttala sig om skillnader i sätt, beteende och villkor de ansåg sig ha gentemot killar.

I tre av intervjuerna presenterades särskilda problem och svårigheter under uppväxten och tonåren som var tydligt sammanflätade med tjejernas nuvarande situation. Utifrån dessa växte teman kring självförtroende och psykisk hälsa fram. Jag kunde också urskilja likheter mellan dessa tjejer. Det föll sig därför naturligt att inte stycka upp dem utan presentera dessa tre tjejers livshistorier löpande i sitt sammanhang. I den del som handlar om speciella händelser under tonårstiden har jag valt att presentera kortare berättelser och händelser som varit viktiga för tjejerna och lett till mognad och insikter om livet. Avslutningsvis presenteras vad tjejerna har för önsknings och tro på livet och framtiden. Mönster och snarlika funderingar kunde urskiljas i tjejernas tankar om detta, varför jag valde att utifrån huvudtemat presentera ett avsnitt om arbete och familj och ett avsnitt om andlighet och meningen med livet.

4.1 Presentation

	Utbildning/Sysselsättning	Boende	Familjesituation
Natalie	Estetisk, musik- gymnasium	Stad	Sammanboende föräldrar
Jessica	Estetisk, musik- gymnasium	Mindre samhälle	Separerade föräldrar
Ellinor	Estetisk, bild- gymnasium	Mindre samhälle	Separerade föräldrar
Anna	Handel och admin.- gymnasium	Mindre samhälle	Sammanboende föräldrar
Cecilia	Samhällsvet.- folkhögskola	Stad	Separerade föräldrar
Martina	Samhällsvet.- folkhögskola	Mindre samhälle	Sammanboende föräldrar
Sandra	Samhällsvet.- gymnasium	Mindre samhälle	Sammanboende föräldrar

På föregående sida presenteras tjejerna med namn (fingerade), vilket program de går, om de bor i ett mindre samhälle eller är stadsbor samt om de har separerade eller sammanboende föräldrar. Till detta vill jag tillägga att sex av tjejerna är 19 år, och ska fylla 20 i år. En är 18 år, på sitt 19:e. Samtliga kommer från "ordnade" förhållanden och har yrkesverksamma föräldrar, antingen inom praktiska eller teoretiska yrken. Flickorna är av svensk härkomst.

Inte helt förvånande uppger sig tjejerna vid det här laget vara väldigt skoltrötta. Flera vet med sig att de kommer att behöva läsa upp sina betyg på folkhögskola eller komvux, och flertalet verkar acceptera det och känner ingen särskild betygsstress. En del oro framförs för att visa upp sina betyg för föräldrarna. Inga planerar att läsa vidare direkt efter gymnasiet. Att komma ut i arbetslivet och att resa är det närmaste målet för de flesta. Att flytta hemifrån och få en egen lägenhet är nästa steg.

4.2 Att vara kvinna

Detta inledande avsnitt berör tjejernas föreställningar om vad det innebär att vara kvinna. Hur ser de på kropp och utseende utifrån mediernas bilder av kvinnor? Vad kommer fram om synen på olika stilar, åsikter och beteenden? Hur betraktar de sig själva i förhållande till killar? Vilken plats har tjejgruppen i deras liv, och vad säger de om sina roller i olika sammanhang?

4.2.1 Det fria valet

Flera av tjejerna poängterar, precis som tjejerna i Ambjörnssons undersökning, att de inte är feminister och ett par stycken uttrycker ogillande för det feminismen står för. Den allmänna uppfattningen tycks vara att alla har ett val och ingen upprörs särskilt över att män kan ha bättre karriärmöjligheter än kvinnor. Några påpekar att tjejer har det lättare inom vissa områden, t.ex. att bli stylist eller hudterapeut. En av tjejerna är speciellt kritisk mot feminismen och säger:

"Om det ska bli jämt i samhället, varför har vi kvinnodagen, män har ju inget sånt. Det är så dåligt. Så jag säger såistället: Jamen lå männen tjäna mer pengar, då kan de ju bjuda oss på middag istället." (Martina)

4.2.2 Tankar kring medier och kvinnoidealet

De flesta anser att man som tjej påverkas av kvinnoidealet som ges i medier, modetidningar och reklam. Det får en att tänka att man skulle vilja väga några kilo mindre. Även här poängteras det fria valet att klä sig och se ut hur man vill. Flera av tjejerna uttrycker att de

tycker det är roligt med smink och kläder, att det är viktigt för en själv att se bra ut för att må bättre själv. Två av tjejerna uttrycker ett stort intresse för utseende och stil och vill arbeta med detta. En av tjejerna vill bli hudterapeut men har också en önskan att bli modell. Hon urskuldar sig nästan för detta och ger sken av att detta intresse inte riktigt är accepterat av omgivningen. *Modell hade varit rätt roligt att bli./---/ Sen får folk tycka att man är fffäng. Det är väl inte såhemskt att tycka att man ska se bra ut, det är bara trevligt.*” (Ellinor)

Samma tjej vänder på bilden i medier om att kvinnor ska vara smala och snygga. Hon anser att det finns diskriminering även från andra hållet.

”Det är såmycket sånt nu, antibanta, sluta göra det och det, fis och rapa, lev djävul, bara för att du är tjej ska du inte... alltsåsånt... låsasfeminism, sånt är ju veckorevyn väldigt mycket inne påju. Och det var faktiskt en grej som gjorde att jag fick väldigt dåligt självförtroende. När jag var i högstadieskolan och läste veckorevyn, dåvar det bara att de klankade ner på smala människor och skrev massa fula rubriker till Christina Aguilera när hon var smal och sånt här t.ex. Bengeten Christina. Såhar man själv samma kropp, hur kul är det liksom!” (Ellinor)

4.2.3 Synen på andra stilar, åsikter och beteenden

Det finns en allmän tolerans bland tjejerna för olika stilar, åsikter och beteenden. Endast rasism tas av flera upp som en oacceptabel ytterlighet. Man får vara som man är så länge man accepterar alla människor och har respekt för andra. Några menar att det bland ungdomar nästan betraktas som lite inne att vara böj eller lesbisk. Att ha en homosexuell kompis är riktigt ”cool”. En av tjejerna uttrycker förvåning över hur hon själv reagerade när hon fick reda på att en kompis var lesbisk. Från sin familj har hon blivit influerad av en intolerans och osäkerhet inför homosexuella. Själv trodde hon att hon skulle bli ställd och dra sig undan, men till hennes egen förvåning kändes det helt okej. *”Hon är liksom samma människa. Bara för att hon är tjej och gillar tjejer behöver hon ju inte gilla mig”.* (Sandra)

4.2.4 Stilar och grupper i skolan

Två av tjejerna som går estetisk linje med musikinriktning på samma gymnasieskola berättar att det på deras skola finns en ambition att se speciell ut, att utmärka sig. Även om man går samhällsvetenskapliga programmet vill man vara speciell. I realiteten är det ändå så att det är accepterat med olika stilar, och många klär sig inte så konstigt. Alla som börjar ettan klär sig väldigt originellt. När de upptäcker att inte alla andra gör det börjar de klä sig mer normalt. Uppfattningen på skolan är att esteterna är häftiga. Många imponeras av att de kan spela olika

instrument och sjunga. Esteterna har också stämpeln att vara bohemiska och flummiga, men det är enligt tjejerna bara vissa av dem som är det. En grupp som utmärker sig på skolan är enligt estet-tjejerna jag talar med de som går Barn och Fritidsprogrammet- BF. BF-klassen utgör en grupp på skolan som står lite utanför de andra klasserna. Enligt tjejerna klär de sig lite billigt, ”penta-aktigt” (t.ex. går i mjukisbyxor), är högljudda och kommer med dumma kommentarer. Det förekommer BF-skämt. En av tjejerna säger lite förvånat att BF-tjejerna inte verkar bry sig om att de har lite lägre status på skolan, utan att de lever i sin egen lilla värld och fortsätter med sin stil och sitt beteende.

En annan estet-tjej jag intervjuar har också en del synpunkter på stil och normer på sin gymnasieskola. Hon säger att esteterna räknas som lite avvikande, men att de betraktas som häftiga och att många på skolan har börjat klä sig lite estetiskt. På hennes skola verkar det vara väldigt viktigt med kläder och stil.

”Många klär upp sig som nån baldrottning när de ska gåtill skolan. Ibland står man framför spegeln påmorgonen, nu är jag sådär hipp och cool, med fräckaste kläderna. Såkommer man till skolan såär de tusen gånger värre känns det som.” (Ellinor)

Hon menar att det är skillnad om man kommer från stan eller som hon från ett litet samhälle. Även om hon är noga med att se snygg ut kommer hon inte upp i stadstjejernas klass när det gäller kläder och mode.

4.2.5 Skillnader mellan killar och tjejer

Flera av tjejerna tycker att det är svårt att uttala sig generellt om skillnaden mellan killar och tjejer. Några menar att personligheten nog har större betydelse än vilket kön man tillhör. Trots detta kan jag utifrån tjejernas kommentarer få fram en del bilder av hur man ser på tjejer i förhållande till killar. Många verkar tycka att tjejer är mer känslsamma än killar. Nästan alla flickorna beskriver sig själva som känsliga eller mycket känsliga. De flesta beskriver sig som glada. Några uttrycker i samma andetag förhoppning om att de i omgivningen uppfattas som glada. Andra egenskaper som nämns återkommande är envishet, pratighet, öppenhet, ärlighet och omtänksamhet.

Någon menar att killar kan ha svårare att leva sig in i andras situation och ger ett exempel på detta. I klassen fick de, efter att ha föreställt sig att de vunnit mycket pengar, välja mellan att ge sin dotter en ny cykel eller skicka pengar till Afrika för att rädda liv. För tjejerna i klassen var det en självklarhet att vänta med cykeln eller ge dottern en begagnad cykel. Det viktigaste

var att rädda liv. Detta var däremot inte självklart för killarna, de tyckte det låg för långt ifrån dem själva.

Ett par av tjejerna anser att tjejer kan vara mer gnälliga och sura av sig, att de är lite bortskämda och tar mycket för givet. Någon tycker att det kan vara svårare att lita på tjejer, att de snackar skit och är mer falska överlag än killar är. En av tjejerna menar att det kan vara okej att prata "skit" om någon i tjejgruppen för de andra. Ibland behöver man ventilera sina tankar med de andra, för att få det ur sig liksom. Undantaget är om man har lovat att inte säga något. Hon medger dock att hon själv tar illa vid sig om hon får höra att de andra har talat bakom ryggen på henne. Killar bryr sig enligt några inte så mycket om smågrejer, medan tjejer lättare tar illa vid sig. Killar vill vara mer "coola". Till killarnas nackdel framkommer att de har svårare att tolerera och är mer fientliga för okända saker. De kan ha lite av en machostil.

4.2.6 Olika roller

Tjejerna är rörande överens om att man intar lite olika roller beroende på var man är, utan att för den skull göra avkall på sin egen personlighet. Uppfattningen tycks vara att man ändå är sig själv hela tiden. Man smälter in och anpassar sig utan att reagera själv. Arbetar man på något disko för yngre tar man rollen som stor och duktig. Träffar man nya människor är man lite extra trevlig. På fest är man på ett visst humör och allt är glatt och skojigt. Någon säger att man känner sig säkrare och tryggare ute när man är uppklädd och uppsminkad. Några påpekar att man bör anpassa sig och respektera andra människor. Gamla kan t.ex. ha svårt för stora tatueringar, en av tjejerna anser därför att man inte bör gå runt och visa dem vitt och brett. På släkträffen blir det vidare mer strikta kläder än till vardags.

En av tjejerna menar att hon känner sig friare och lite "flippigare" med sina killkompisar än i tjejgruppen.

"Som med killkompisar kan jag mer fula mig, men med tjejer känns det som, man måste passa sig lite, man kan inte gå hur långt som helst... För dåvet man inte riktigt om det är tillåtet."
(Sandra)

En annan av tjejerna menar att hon bland killkompisarna ses precis som en av dem, medan hon med sin pojkvän tycker det är skönt att leva ut kvinnorollen, att få lov att vara lite svagare och bli ompysslad.

”Alltså just när det gäller min pojkvän så är jag ju kvinnlig, alltså jag känner att jag är ju ändå tjejen i förhållandet/---/ Jag vill att han ska hjälpa mig, jag vill behöva honom/---/ Men jag har så himla mycket killpolare och de ser mig som kille, de ser mig som jämn... alltså de tänker inte, hon har bröst eller hon har inte en snopp, alltså såna grejer, vi tänker inte så liksom. (Martina)

4.2.7 Tjejgruppen

Flera av tjejerna beskriver tjejgruppen som en viktig del av tillvaron. De som har pojkvän ägnar helt naturligt en hel del tid och engagemang åt denna relation, men tjejkompisarna är ändå en viktig ingrediens i livet. En av tjejerna likställer första tiden med sin bästa tjejkompis som en förälskelse. En annan säger att hon är nogg med att inte glömma sina kompisar när hon får pojkvän. Det tog slut med en pojkvän eftersom hon prioriterade kompisarna framför honom. Hon har varit med om att kompisar har svikit när de har fått pojkvän, men för henne går kompisar alltid först.

En av tjejerna reflekterar mycket över hur hon betraktas bland sina tjejkompisar. Hon berättar att hon kan vara rak och bestämd i gruppen. Hon har inga problem med att säga ifrån om det är något hon inte håller med om. Det gör henne ändå ledsen om de andra i gruppen talar om saker hon inte får reda på. Samtidigt förstår hon att tjejkompisarna undviker att berätta vissa saker för henne, eftersom hon säger precis vad hon tycker. Av det har hon lärt sig att även om hon inte tycker att vissa grejer kompisar gör är okej behöver hon inte alltid säga det, för att undvika att såra. Många tjejer klagar högt på hur fula och tjocka de är, mycket för att få bekräftelse på motsatsen. Hon gör aldrig det och kan därför tänka sig att de andra uppfattar det som att hon själv tycker att hon är perfekt. Så är det inte, men hon känner inte att hon får ut något av att klaga på sig själv inför andra. Hur hon ser på sig själv ändras inte för att kompisarna har en annan uppfattning. När det gäller andra problem, t.ex. ångest för läxor, kan hon emellertid känna att det lättar att få bekräftat att andra känner likadant, att hon inte är ensam om att känna som hon gör.

4.3 Livshändelser, självkänsla och psykisk hälsa: Tre tjejers berättelser

I detta avsnitt presenterar jag Ellinor, Sandra och Martina. De har olika erfarenheter av problematiska relationer och besvikelser i uppväxten, vilket speglas i deras nuvarande livssituation. Trots väldigt skilda upplevelser går det att se liknande drag i deras berättelser.

4.3.1 Ellinor

Ellinor berättar att hon har haft särskilt svårt att orka med skolan under det sista året. Hon anger som skäl att det har varit problem med klasskamraterna, hon har inte trivts med dem. Däremot trivs hon väldigt bra hemma. Hon älskar att vara hemma hos djuren och fixa med trädgården. Ett annat starkt skäl är att hon är fruktansvärt skoltrött. Ellinor har ofta ont i magen, huvudet och ryggen. Ibland oroar hon sig för att det ska vara något värre, någon allvarlig sjukdom, annars är hon inte särskilt bekymrad över sina krämpor.

”Som tös mår man alltid konstant lite smålla, man har alltid lite ont i magen, man har alltid lite ont i huvudet, man har alltid lite taskigt humör. Såär det bara.”

Sjukdomarna har lett till en hel del frånvaro. Mycket frånvaro har lett till mer stress och dåligt mående, som i sin tur har lett till ännu mer frånvaro. När jag frågar om hennes psykiska hälsa säger Ellinor: *”Nu när jag går i skolan, är det skitdrygt. Man hamnar lätt i onda cirklar och konstiga mönster som det är svårt att ta sig ur. /---/ ”Man får ångest för att gådit för man vet vad de har att säga till en, att du har inte varit här pålänge och så Och det är ju inte såatt jag har glömt bort att jag inte har varit där liksom. Det vet jag ju själv och jag vet anledningen, men de ska ändå tjata liksom... ”*

Ellinor beskriver sitt självförtroende som ganska bra. Det är bättre hemma och med kompisar än i skolan. Hon har kompisar i klassen också som hon kan känna sig nöjd tillsammans med, men hon känner obehag inför andra elever på skolan. Hon tror att många i skolan uppfattar henne som högfärdig.

”För jag går inte och ler för mig själv och säger inte såmycket hej till folk. De säger inte hej till mig, då säger inte jag hej till dem. Alltså jag tycker inte såmycket om att gåtill skolan.”

Ellinor saknar emellanåt att bli betraktad som snart 20 år och respekterad som en vuxen individ. Både från pojkvän och från familjen kan hon känna att hon betraktas som ”lilla Ellinor som inte förstår så mycket”. Själv har hon lärt sig att inte klaga på andra människor och acceptera människor som de är. Ellinor beskriver sig själv som envis, i synnerhet hemma. I skolan har hon blivit varse att det inte är lönt att argumentera om saker fast hon vet att hon har rätt. Ibland har hon stått på sig, men oftast känner hon att det inte är lönt. Ellinor blir ledsen när folk skäller på henne fast hon inte förtjänar det. Hon vill att alla ska ta henne som hon är. Hon ändrar sig inte för att en person säger något, då får det vara många fler som klagat på henne.

”För det är ingen annan som har klagat på mig någonsin sådär det inte mig det är fel på tycker jag. För jag har många vänner, de är glada för mig och jag är glad för dem. Och jag försöker vara alla till lags hela tiden. Sen blir jag såförbannad när folk inte kan se det.”

Vi kommer i samtalet in på olika händelser och upplevelser som kan ha betydelse för Ellinors nuvarande situation och personlighet. Ellinor är sladdbarn och har två äldre bröder. Föräldrarna skilde sig när hon var i sex-årsåldern. Hon minns det som en ganska rörig period. Fadern skaffade ny familj, och det blev jobbigt och stelt när de träffades på födelsedagar. Det blev skuldfyllt och pressat. *”Man ville inte göra någon besviken, skulle vara alla till lags, träffa alla lika mycket.”* Detta har blivit betydligt bättre med tiden. Relationen till sin pappa beskriver Ellinor som lite speciell. Det sorgliga tycker hon är att det känns som hennes styvsyster är mer dotter till honom än vad hon är. Ellinor tror att separationen har gjort henne starkare. Hon är inte så bortskämd med pengar som en del kompisar eftersom ekonomin blivit mer ansträngd efter separationen. Detta ser Ellinor som en nyttig lärdom.

Då Ellinor var i yngre tonåren dog hennes äldre bror genom en olyckshändelse. Detta har påverkat henne ganska mycket på sista tiden. Det kan vara en av anledningarna att måendet går lite upp och ner.

”Drömmarna är ju enda sättet för mig att få träffa honom /---/ och då blir man glad. På samma gång blir man ledsen för man vill ju träffa honom mer, men det går ju inte.”

När hon var yngre var hon arg och besviken för att inte kunna träffa honom. Hon tänkte att han kunde ha kommit till sjukhuset i tid, så hade han kanske kunnat räddas. Sedan på natten drömde hon att han satt i rullstol och hade blivit tjock. Det var återträff bland studenterna och han kunde inte hänga med utan halkade efter med rullstolen. Detta fick henne att tänka om och känna att det kanske var bäst det som hände. Hon har en stark tro på att hans själ har levt vidare och att han har det bra nu. Tro och andlighet blev ett intresse efter hans död.

4.3.2 Sandra

Sandra berättar att hon har haft en problematisk relation till sin mamma ända sedan hon var sex år. Hon ser det som att de har varit konkurrenser om pappan. Sandra har alltid varit pappas flicka. Det är bara hon och någon till av tjejerna som uppger sig ha närmare kontakt med sin pappa än sin mamma. Mammorna förefaller överlag spela en större roll i flickornas liv.

Sandra och hennes mamma bråkar ofta, bl.a. om städning på rummet. Mamman är sjukpensionär och är därför mycket hemma.

Sandra känner att bråken förvärras ju äldre hon blir. Hon blir friare och mer självständig och modern har mindre och mindre inflytande på henne. Detta resulterar enligt Sandra i att modern försöker dra åt snaran ännu mer. Hon skulle kunna tänka sig att det finns en rädsla hos modern att hon ska förlora Sandra helt. Hon funderar också över om modern kanske har skuld känslor eftersom hon p.g.a. sjukdomen inte har kunnat vara samma mamma för henne som för de äldre syskonen.

Både hon och modern är enligt Sandra mycket starka i sig själva och envisa. Sin styrka tror Sandra hon har fått från att bråka med och stå emot modern i alla dessa år.

”Först såbryts man ner, när man var liten då men sen såefter ett tag när man inser att hon gör fel i vissa grejer- såkänner man hennes styrka, att hon står på sig, då måste jag stå på mig. Och så har ju pappa sagt till mig att du har ju faktiskt rätt ibland. Att... han är på min sida, man har liksom nå bakom sig.”

Sandra har känt sig mycket orättvist behandlad gentemot sina äldre syskon. Enligt Sandra har modern alltid favoriserat dem, vilket Sandra har tagit mycket hårt. Stundtals hyser hon stort agg mot sin mamma. I stundens hetta har modern sagt väldigt elaka saker, t.ex. att hon aldrig skulle ha fött Sandra. Känsloerna för modern är dock dubbelbottnade. Hon kan tycka synd om sin mamma för att hon är sjuk, och få skuld känslor över att hon inte hjälper henne mer. Det finns också perioder då de är vänner och då vet Sandra att hon verkligen kan lita på sin mamma. Modern sviker aldrig ett förtroende. När de sedan bråkar känns det som om mamman försvinner och blir elak, då saknar Sandra den goda relationen som finns där ibland. Sandra är övertygad om att relationen kommer att bli bättre när hon flyttar hemifrån, men med tanke på allt som varit och sagts mellan dem kan det enligt Sandra aldrig bli riktigt bra. Sandra uttrycker vikten av att ha kompisar och personer i omgivningen man kan lita på. Hennes pappa finns alltid där. En av syskonen och dennes barn betyder otroligt mycket för henne, de har en väldigt nära relation.

Sandras självförtroende och psykiska hälsa går upp och ner, och just nu känner hon sig lite nere. Hon relaterar sitt mående till bråken med modern, kraven hemifrån att få bra betyg och att klasskompisar sviker. Ärlighet är mycket viktigt för Sandra, och hon känner sig lätt sviken och förbisedd. Hon säger själv att hon som kompis nog kan vara ganska krävande. Sandra har också svårt att lita på killar, samtidigt som hon verkligen vill ha ett förhållande.

”Jag blir besviken påkillar hela tiden. När man är ute och dansar ska de alltid vara så sviniga, nej men.. hålla på och tafsa och ha sig. Det känns som, inte för att jag betraktar mig som mogen, men det känns inte som de har mognat, de är påpojkestadiet, att de kan göra som de vill.”

Sandra har periodvis mått väldigt psykiskt dåligt och har tidigare haft ätstörningar, vilka hon fortfarande känner av. Hon säger att hon är väldigt osäker på sitt utseende och på sin kropp. Hon har även haft självmordstankar och vid ett tillfälle försökt ta livet av sig med tabletter. Sandra berättar att en kompis storebror försökte våldta henne när hon gick i lågstadiet. Det genomfördes inte men han tafsade på henne. Det var enligt Sandra en hemsk upplevelse. I högstadiet när hennes kropp utvecklades påverkades hon mycket av denna händelse.

”Jag tror verkligen att det var ett rop på hjälp att jag ville verkligen må bättre, men så orkade jag inte. Alltså allting var hemskt, och kompisar svek och kallade en könsord, det blir ju väldigt mycket så på högstadiet. Jag klarar inte av sådana ord, varför ska man säga såna saker?! När jag kom upp i högstadiet, tonåren, jag förstod mig inte på så mycket. Jag ville liksom veta allting. Jag visste ingenting och det blev så mycket osäkerhet. Så blev det att jag tog tabletter och sånt, men sen ångrade jag mig.”

Sandra menar att räddningen för henne var att hon tänkte på sina syskonbarn, hur mycket de tyckte om henne och behövde henne. För att inte komma ner i en sådan svacka igen och sluta sig inom sig själv omger sig Sandra med människor hon är glad tillsammans med. Hon tänker på sina syskonbarnen, sin hund och på framtiden. Hon har planer på att arbeta som sjuksköterska på Röda korset och arbeta med barn i Afrika eller Kina. Sandra ser det nästan som sitt kall; hon hatar orättvisor. Efter det vill hon ha familj och adoptera ett par barn. Hon älskar djur och skulle vilja ha ett djurhem.

”Det låter konstigt, men det känns som att jag lever för att jag ska rädda barn och sen senare när jag blir äldre vill jag ha ett djurhem så det känns, jag vet inte, som jag finns till för att hjälpa andra, sådana som är helt oskyldiga, som svälter i Afrika.”

4.3.3 Martina

Martina har till skillnad från Sandra en mycket god relation till sin mamma och även resten av familjen, men hennes uppväxt och tillvaro har varit kantad av problem och otrygghet till följd av andra händelser. När hon var i 7 årsåldern blev hon utsatt för ett sexuellt övergrepp av en kvinna (hon sa till Martina att ge henne sexuell beröring), vilket har fått konsekvenser för Martinas sexliv och syn på kvinnor. Hon har varit mycket sexuellt aktiv, redan från 13 års

ålder. Sex är förknippat med obehag för henne, hon kan aldrig njuta av det. Hon har missbrukat i någon period och gjort flera självmordsförsök. När hon var 16 år blev hon våldtagen i samband med droger.

Till följd av sina upplevelser har Martina svårt att lita på människor, särskilt kvinnor. Hon känner att hon inte har så mycket gemensamt med dem. Martina säger att hon har mycket förakt för kvinnor och tycker att kvinnor kvider för mycket.

”Ibland kan jag tycka att jag är hur sjuk som helst, men liksom tjejer som blivit våldtagna... Jag har tagit mig igenom det skitbra tycker jag. Jag är stark liksom, jag står när de andra faller, såkänner jag ibland. Inte för att jag är någon superkvinna eller att jag är bättre än andra, men ibland tycker jag: Fan kvid inte såjävla mycket.”

Martina har *en* tjejkompis som hon verkligen värdesätter. Annars trivs hon bäst med killkompisar.

Martina har haft svåra depressioner ända sedan hon var 12 år. Detta relaterar hon dels till händelsen när hon var sju år, men också till att det finns psykisk sjukdom i släkten. När hon var 12 år tog hon en överdos tabletter, varefter hon hamnade på BUP, fick tabletter och så småningom kontakt med den psykolog som hon går till än idag. Problemet med sex känner hon är väldigt centralt.

”Det är just att jag blir såjävla irriterad över att jag inte ska få ha det bra. Man blir så irriterad. Sex är nånting som alla människor på jorden har och njuter av, det har vi gemensamt. Det är ändå nånting som binder oss samman på nå sätt. Men nej, Martina får inte ha det bra.”

För att inte komma ner i svackorna försöker Martina hålla igång, träffa folk och slå bort sina problem. Musik är viktigt för henne, och hennes älskade husdjur. Trots sina jobbiga upplevelser väljer Martina att vara glad över hur allting har blivit, för det har gjort henne till den hon är idag. Kanske hade hon varit väldigt omogen om det inte hade hänt. Hon menar att det ju inte går att gå tillbaka och ändra på något, så man får vara glad över hur allting har blivit.

Just nu har Martina mycket tankar om framtiden. Hon vill bli den hon är innerst inne, förverkliga sig själv. Martina berättar att hon är öppen, glad och hon har inga problem att stå på sig. Hemifrån har hon fått mycket utrymme att gå sin egen väg och vara självständig. Hon

ser fram emot vuxenlivet, men är rädd för rutiner. Detta var något som också kom fram i intervjun med Sandra. Hos båda tjejerna finns en rädsla för tristess, att komma in i svackor och sluta sig inom sig själv. Båda har lätt för att tycka att livet är tråkigt. Något som framkommer av bådass berättelser är att de vill göra bra och meningsfulla saker. Martina säger: *”Det bästa är att tänka: Jag är här nu, jag gör det bästa av det. Men jag tänker ju att jag vill göra nånting så att man blir ett minne liksom, så att inte det blir det här att jag jobbade där och det var min begravning men jag kommer aldrig att bli ihågkommen av nån. Jag är väldigt så det är min känsla hur jag vill ha det, mitt mål, att vart jag än går så ska jag sätta fotspår där.”*

Martina skulle längre fram vilja bli buddist. Hon är förtjust i den livsfilosofi som buddismen förmedlar, men hon ser det som ett problem att de inte har med kvinnor alls i religionen. Martina vill skriva böcker, gärna syssla med politik och vara ett ansikte utåt. Hon anser att hon har väldigt bra åsikter och svar på det mesta. Precis som Sandra har hon också ett stort engagemang för människors och djurs rättigheter. Hon tycker att djur är precis lika mycket värda som människor.

Precis som flertalet av de andra tjejerna i denna undersökning beskriver Martina sin självkänsla som olika från dag till dag. Hon har alltid fått höra att hon ser bra ut och blivit uppskattad, så självförtroendet är relativt bra. När det gäller att klaga och tycka synd om sig själv säger hon:

”Men då tänker jag så här, barnen i Afrika lever väl för fan under helt andra omständigheter, vad fan sitter jag här och gnäller... Klart att någon har gått in och varit jävligt dum mot mig, mot min kropp, mot mitt självförtroende /---/ Och de går runt där... barfota. Ja, men man måste se det realistiskt, man kan inte gå runt och tycka så jävla synd om sig själv.”

4.4 Tonårsprojektet- Att mogna och hitta sig själv

Tjejerna har lite olika erfarenheter av tonårens strapatser och att hitta sig själv. Här presenteras olika händelser och vändpunkter i flickornas liv som hjälpt dem att ta ett steg mot mognad, medvetenhet och självförtroende. Lite olika erfarenheter av tidigare tonåren och högstadiet belyses.

4.4.1 Den nyttiga utlandsvistelsen

Anna talar om en ettårig utlandsvistelse, med arbete som au pair, som en vändpunkt. Innan hon åkte i väg bråkade hon ständigt med sina föräldrar och syskon. Anna beskriver sig själv som mycket envis och hon har alltid tyckt att hennes sätt har varit det bästa. Nu tvingades hon att klara sig själv, hitta nya kompisar och bygga upp ett nytt liv. Detta stärkte hennes självförtroende och hon började lära känna sig själv bättre. Hon umgicks mycket med äldre au pairer som var bra förebilder för henne. Både Anna själv och föräldrarna reagerade på att hon förändrats så mycket av att vara iväg. Tidigare var hon ofta sur och arg, hon kunde inte ta någon kritik. Nu är hon för det mesta glad och tillfreds med tillvaron. Kompisarna hon fick när hon var iväg har hon fortfarande kontakt med, och hon ser au pair-familjen som sin andra familj. Annas självförtroende är mycket bättre nu än innan. Tidigare har det pendlat mycket upp och ner. Hon har alltid varit storväxt, vilket hon har fått höra från omgivningen. Nu trivs hon bra med sig själv och bryr sig inte om vad andra tycker. Det kan vara värt att notera att fyra av tjejerna relaterar sitt självförtroende till sin kropp och hur de trivs med den.

4.4.2 Tidig revolt

En annan av tjejerna, Cecilia, berättar att hon hade sin trotsperiod strax innan tonåren, när hon var 11 år. Hon var enligt egen utsago väldigt kaxig och elak mot sin mamma. Hon gjorde inte alls som mamman sa och var ute sent med fel kompisar. Vid ett tillfälle blev hon hemkörd av polisen för att ha snattat med en kompis. Cecilia skämdes otroligt mycket och trodde att hon skulle få sig en rejäl utskällning av föräldrarna. Till hennes stora förvåning var de lugna och sansade, vilket gjorde henne väldigt lättad. När hon flyttade till sin pappa, blev det mycket bättre. Cecilia beskriver honom som väldigt lugn och respektingivande. Hon kan själv inte förstå sitt beteende och ser det helt som sitt eget fel. Enligt föräldrarna kan det ha varit hennes sätt att protestera mot att mamman jobbade väldigt mycket och att de flyttade runt hela tiden. Cecilia blev till följd av detta till stor del omhändertagen och uppfostrad av sina äldre syskon. Nu är relationen till mamman god, hon bor en bit ifrån men hon och Cecilia har regelbunden kontakt. Däremot har Cecilia inte längre någon kontakt med sina morföräldrar. De var med och hörde en del av bråken och de har inte kunnat glömma och förlåta henne. De vill överhuvudtaget inte ha någon kontakt med henne. En bit in i vårt samtal kommer det fram att Cecilia som liten blev mobbad i skolan, vilket möjligtvis skulle kunna ha något med hennes våldsamma revolt att göra.

4.4.3 Att hantera otrohet

Cecilia berättar också att hon nyligen har gått igenom en svår och omvälvande tid till följd av att hennes pojkvän varit otrogen. Hon återkommer till detta flera gånger under vårt samtal och förklarar hur hon genom detta lärt känna sig själv och fått viktiga lärdomar för livet. Cecilia säger att hon till en början efter beskedet tog det hela ganska sansat, men att det efter någon månad blev mycket värre. Det kändes jättejobbigt, hon förstörde upp det hela och hade en massa bilder i huvudet. Hon kände att hon var tvungen att få reda på hela sanningen om de skulle kunna fortsätta sitt förhållande:

”Såär det absolut, det är jättesvårt att inte veta. Även om det är svårt att veta hela sanningen också Pånå sätt var det från en dag till en annan dåjag visste sanningen, jag släppte inte det, men det blev en helt annan känsla inuti mig. Jag hade inte ont i magen. Det är en jättekostig känsla som inte går att beskriva om man inte har varit där. Det sitter nåstans i magen. Det är jättekostigt, men det bara förändrades.”

Efter att ha ventilerat och fått svar på alla sina frågor och tankar visste Cecilia inom sig att det skulle bli bra så småningom. Nu ett par månader senare har förhållandet blivit mycket bättre. Han anstränger sig för att vårda förhållandet, och Cecilia känner att hon kommer över det mer och mer varje dag. Erfarenheten har lärt henne att det är mycket viktigt att vara öppen och ärlig i ett förhållande. Tycker man något är fel ska man säga det. En annan sak hon blivit varse är att det inte alltid är så bra att dela med sig av sina känslor till vänner och be dem om hjälp och råd. Många vänner sade till henne att hon borde lämna sin pojkvän, vilket hon inte ville innerst inne. Hon ville bara hitta ett sätt att komma över det hela och komma vidare i förhållandet. Av detta har hon lärt sig att i första hand ventilerar sina tankar och känslor med den det gäller, i det här fallet pojkvännen.

4.4.4 Tankar om högstadiet och tonåren

Ellinor beskriver högstadiet som hemskt. Det var en större skola, och ungdomar från olika kommuner möttes. Alla var olika utvecklade, man visste inte om man var normal. Många var elaka och kunde säga väldigt sårande saker. Kompisar kom och gick. Hon känner att hon hade varit redo för högstadiet nu. Natalie berättar om hur jobbigt det var när hon gjorde slut med sin pojkvän i nian. Huvudanledningen var att hans kompisar inte gick ihop med henne och hennes kompisar. När det tagit slut kändes det hemskt att träffa honom varje dag i skolan. De hade varit tillsammans i ett och ett halvt år och varit väldigt ”tajta.” Natalie var mycket ledsen en tid, men det löste sig efter hand. Eftersom hon hade tillbringat all tid med sin pojkvän hade hon nu bara *en* kompis att tala med, de andra hade försvunnit. Händelsen har gjort henne

starkare och försiktig när det gäller att inleda förhållanden. Hon har inte haft någon pojkvän sedan dess. En rädsla finns hos henne för att uppleva det här jobbiga igen och må lika dåligt.

En av tjejerna, Jessica, har aldrig haft någon svacka i självförtroendet eller svår period under tonåren. Jag frågar varför hon tror det är så och då svarar hon:

”Jag har alltid haft folk omkring mig /---/ Inte populär kanske men /---/ Påhögstadiet hade jag både tjejkompisar och killkompisar, dåumgicks man mer stora gäng, både killar och tjejer. Jag har aldrig varit själv. Man har alltid haft nå.

4.5 Önskingar och tro på livet och framtiden

Avslutningsvis presenteras här vilka önskingar och planer tjejerna har inför framtiden. Här redogörs också för deras tankar om andlighet och meningen med livet.

4.5.1 Arbete och familj

En del av tjejerna har väldigt klara bilder av vad de vill arbeta med i framtiden, andra är mer luddiga. Det finns en önskan att genom arbetet, lära sig mer om människor och genom det lära känna sig själv. Två av dem har smink och utseende som sitt stora intresse och vill arbeta med det. Någon vill gå in för musik och artisteri. Många har en önskan att göra karriär och bli framträdande inom sitt område, men vågar inte riktigt hoppas och tro att det kan bli så. Några har en önskan att arbeta utifrån sina ideologier om människors och djurs rättigheter. Det finns hos flera önskemål om volontärarbete i utlandet med utsatta barn innan man fortsätter sin karriär med arbete och familj hemma i Sverige. Det finns ett mönster av att man genom arbetet vill utveckla sina sociala och personliga färdigheter och att lära känna sig själv. Familj och barn vill flertalet ha, en del förr andra senare. Några har väldigt klara uppfattningar om när de vill ha barn och hur många barn de vill ha.

Överlag finns det inte så mycket oro och stress inför framtiden och allt man ska hinna med. De flesta tycker det är väldigt bra med många valmöjligheter. En av tjejerna känner dock att det är svårt att välja och oroar sig för om hon någonsin kommer att bli nöjd med det hon får. Hon säger:

”Jag är en sån person som vill ha jättemycket /---/ Jag skulle vilja bo i Spanien. Jag skulle vilja ha ett sommarhus där och jag vill ha en man som är musikalisk och snygg /---/ Alltså det känns som jag aldrig kommer att bli nöjd liksom. Om man får mer och mer och mer, kommer man ändå inte att bli nöjd, dåönskar man sig nå annat. Sen om man ser platser, utsikter

och... alltså man vill ofta att det ska vara som i en film. Även om man är där, om man står på det här stället är man inte nöjd av att stå där utan man vill liksom ha mer, man är inte nöjd, alltså man vill ha allt.” (Natalie)

Vid närmare eftertanke tror hon att hon när allt kommer omkring kommer att nöja sig med det livet ger henne. En dröm hon har är att bli skådespelare. Detta hade varit perfekt eftersom hon då hade kunnat få mycket av det hon drömt om i en skådespelarroll, och genom det få ut mer av livet. Att kombinera arbete och familjeliv tänker flickorna kan bli svårt, men de är inte nämnvärt oroade över det. En av tjejerna ser riktigt fram emot att få bevisa att hon verkligen klarar av att sköta ett arbete, fostra barn och att lyckas i vuxenlivet. Hon ser fram emot att med tiden få bättre och bättre självförtroende och visa för pojkvännen och sina anhöriga att hon är en stark och mogen person.

4.5.2 Andlighet och meningen med livet

Flickorna ger en ganska enhetlig bild av hur de upplever hotet med terror; det påverkar dem inte särskilt mycket. De tycker det är hemskt, men känner att det är för stort och obehagligt att föreställa sig och sätta sig in i. Man får ta det när och om det kommer, några tror inte att Sverige kommer att drabbas. Ödet tror de flesta på och någon form av andlighet. De tror att själen på något sätt lever vidare efter döden. Många känner att de måste tänka så, varför skulle vi annars finnas. Det kan inte bara ta slut, vad är det då för mening! Hos några finns ett verkligt intresse för olika religioner och andlighet, och en del av deras livsprojekt är att utveckla detta. I den mån föräldrarna har påverkat dem i deras syn på livet, är det mammorna som uppges ha haft ett inflytande. Annars finns det inte någon direkt religiositet i familjerna. Religionskunskapen uppges av några som en källa till olika existentiella funderingar. Det finns här en öppenhet för olika trosinriktningar. Flertalet uppger sig inte vara rädda för döden. De flesta tror inte på Gud på det traditionella lutheranska sättet. Jag avslutar med en av tjejernas ironiska kommentar om den nedärvda gudsföreställningen (att den kommer från en kvinna skulle man kanske kunnat gissa sig till):

”Alltså jag kan inte tänka mig att det sitter en skäggig gubbe däruppe liksom som... Varför har han skägg egentligen? /---/ Jag bara menar det... Om han nu är allsmäktig varför är han inte skitsnygg då Alltså hade jag gjort mig till, om jag kan göra vad fan som helst inte fan hade jag haft skägg.” (Martina)

5. SAMMANFATTANDE ANALYS

I denna del kopplar jag samman empirin med teorier och tidigare forskning. Presentationen följer i stora drag samma ordning som empiri-avsnittet.

5.1 Det fria valet

Något som jag tidigt uppfattade av intervjuerna och började fundera över var att flera av tjejerna poängterar att de inte är feminister. De uttrycker en medvetenhet om att det finns skillnader i killars och tjejers möjligheter, men är starkt inriktade på att alla har ett val. Kämpar man tillräckligt mycket så kommer man dit man vill. Detsamma gäller för kvinnoidealen som förmedlas via medier. Budskapet är att man naturligtvis påverkas, men ändå finns det fria valet. Detta överensstämmer med den bild Ambjörnsson (2004) fick av tjejerna i sin undersökning. Jag vill instämma i hennes analys att förtryck av kvinnor förmodligen är så obehagligt för många unga kvinnor att kännas vid och påminnas om, att de på detta sätt tydligt markerar att de inte är en del av det. Genom starkt engagemang i frågor om jämlikhet, och att organisera sig kring detta som feministerna gör, accepterar man och slår fast att det finns ojämlikhet och orättvisor. På det här sättet kan man säga att tjejerna i min och Ambjörnssons undersökning starkt kämpar för jämlikhet, fast utifrån helt andra metoder; de väljer att utgå ifrån att jämlikhet till stor del redan är uppnått och de lägger sin energi på att utveckla och förverkliga sig själva som individer. Målet är frihet- frihet att vara som man vill och välja vilken livsväg man vill. Dessutom finns det enligt Ambjörnsson en bild av feminister att de är okvinnliga, fula, hysteriska och lesbiska kvinnor.

Några av tjejerna i min undersökning ansåg att jämlikhetssträvan och de feministiska tankarna i bl.a. kvinnotidningar har blivit väldigt överdriven. Jag kunde skönja en rädsla för en total jämlikhet mellan män och kvinnor, där romantik och traditionella könsroller helt suddas ut. Någon uttryckte att hon ville bli lite ompysslad och uppvaktad av sin pojkvän. Vidare fanns en irritation för att man inte skulle få lov att vara kvinnlig, och bry sig om sitt utseende, vilket för många ingick i kvinnorollen. En av tjejerna poängterade att hon väl inte ska behöva be om ursäkt för att hon vill se bra ut och önskar arbeta som modell. Förtryck och intolerans fördöms alltså åt både det ena och det andra hållet. Alla har rätt att bli accepterade och vara som de är. I detta kan skönjas en dubbelhet; genom att fördöma feminister och alternativa sätt att se på kvinnlighet, har man ju själv införlivat en fördömande och intolerant uppfattning. Detta leder fram till Meads tankar om *den generaliserande andre*, och det ständigt pågående sambandet

mellan människor och deras omvärld. När samhället går mot ett visst håll och förmedlar vissa sanningar går det inte att värja sig från det, utan man blir tvungen att på något sätt ta ställning och reflektera över sin roll i sammanhanget. Det blir näst intill oundvikligt att välja sida, särskilt när det berör en själv.

5.2 Kvinnliga egenskaper

Trots en viss dubbelhet fanns alltså en allmän tolerans hos tjejerna för andra stilar, beteenden och åsikter. Eftersom tre av de tjejer jag intervjuade gick estetiska programmet, på två olika skolor, fick jag möjlighet att ta del av synen på olika stilar och grupper i skolvärlden. Att esteterna är populära och har ett gott rykte i andra klasser är uppenbart utifrån estet-tjejernas utsagor. Detta kan förstås mot bakgrund av Ziehes teori om estetiseringen av vardagslivet och visualiseringens ökade betydelse. Esteterna som grupp kan sägas spegla och personifiera detta ideal. På den ena skolan verkar det finnas en avsevärd skillnad mellan den allmänna uppfattningen om hur man bör se ut- det ryktet säger, och den verkliga bilden. Det finns en ambition att utmärka sig, men i verkligheten har de flesta en ganska ”vanlig” stil, t.o.m. esteterna. Trots en viss förvirring är det så vitt jag förstår ganska vida ramar kring hur man kan se ut, åtminstone om man går Samhälle-, Natur- och Estetprogrammen. Går man Barn och Fritidsprogrammet är förutsättningarna annorlunda. Mina estet-tjejers syn på BF-klassen som en avvikande grupp, med ”billig” stil och skrånigt uppförande överensstämmer med synen på BF-tjejerna i Ambjörnssons studie. BF-tjejerna hade här också klara uppfattningar om S-tjejerna som strikta och fisförnäma. Ambjörnsson relaterar detta till olika status och föreställningar om kvinnlighet och genus.

Att vara trevlig, glad och bry sig om sitt yttre var egenskaper som av Ambjörnssons S-tjejer betraktades som kvinnligt. I min undersökning var det egenskaper som känslighet och glädje som nämndes mest, och de flesta uttryckte att omsorg om kropp och utseende var en självklarhet. Flera var inriktade på ett socialt arbete som kändes meningsfullt och roligt, samtidigt som man utvecklade sina färdigheter och lärde känna sig själv. Även om personlighet och individuell särart betonades av tjejerna i såväl min som Ambjörnssons undersökning, sågs killar som mindre förstående och empatiska i livsfrågor. De flesta av mina tjejer betraktade sig själva som känsliga och toleranta, vilket precis som glädje kan betraktas som ett drag som står för kvinnlighet och är införlivat i många tjejer. Vid sidan av de biologiska faktorerna är vi ända från barnsben föremål för könsbundna förväntningar. Generellt kan sägas att flickor förväntas vara snälla, lydiga och duktiga medan killar gärna får

vara aktiva, tuffa och busiga. Pojkar inriktas således tidigt på individuella prestationer, medan flickor blir mer relationsorienterade- vilket utvecklas ytterligare genom bästisförhållanden och gemenskapen i tjejgruppen. Dessa skillnader har betydelse för vilken plats de intar i tillvaron, men hos tjejer kan idag parallellt med den empatiska hållningen ses ett stort behov av personlig utveckling och egen framgång. Att kombinera detta kan vara svårt men det behöver inte betraktas som ett problem. De flesta av tjejerna i min studie hade inte funderat så mycket på hur de i framtiden skulle få ihop alla roller. De var överlag positiva till och förväntansfulla inför vuxenlivets utmaningar.

5.3 Normer i tjejgruppen

Tjejgruppen är en viktig källa till trygghet och identitetsskapande. Enligt Ambjörnssons undersökning är denna gemenskap minst lika betydelsefull som en heterosexuell parrelation. Ur Goffmans dramaturgiska perspektiv kan sägas att detta är en bekant scen där tjejerna ständigt agerar. Denna gemenskap innebär dock vissa förväntningar och krav. Flera av tjejerna i denna studie erkänner att det förekommer en hel del skitsnack om varandra inom gruppen. Detta ses som ganska naturligt, samtidigt som ingen själv vill utsättas för det. En av tjejerna känner sig bemött med viss distans och skepsis av sina s.k. medaktörer till följd av att hon inte alltid håller med de andra och att hon säger vad hon tycker. Hon upplever också att de andra tjejerna betraktar henne som lite stöddig eftersom hon aldrig uttrycker negativa kommentarer om sin kropp. En av väninnegruppens syften kan sägas vara att bekräfta och spegla varandra på olika sätt- att förstå, hålla med och få reda på att man duger och ser bra ut. Kropp och utseende har betydelse för kvinnors självförtroende, och kläder och smink diskuteras flitigt bland tjejer. Att uttrycka sig negativt om sin kropp och sitt utseende förefaller vara en del av spelet i tjejgemenskapen. Ambjörnsson menar att detta har sin grund i mediernas fokusering på unga kvinnors dåliga självförtroende och missnöje med sin kropp. Detta har införlivats i tjejer som något som ingår i rollen att vara tjej. Står man på sig och bryter mot de outtalade normerna kan man också förvänta sig ett visst ogillande och utanförskap.

5.4 Sociala relationer och självuppfattning

Sociala relationer har visat sig vara mycket viktiga för självkänsla och psykisk hälsa, vilket också stämmer överens med grundtankarna i den symboliska interaktionismen. De tre tjejer jag beskrivit sammanhängande, Ellinor, Sandra och Martina, har alla erfarenhet av problematiska relationer och har upplevt besvikelser och traumatiska händelser under

uppväxten. Ellinors känslor för skolan kan ses utifrån ett interaktionistiskt perspektiv. En av grundtankarna är att våra handlingar och andras reaktioner på dem bestämmer hur vi kommer att uppfatta oss själva. Reaktionen från medaktörer och publik spelar stor roll i denna process och förmågan till rolldistans är central. Ellinor upplever ett negativt bemötande från andra elever och detta leder till att hon känner oro och stress för att träda in på den s.k. skolscenen. Hon betraktar sig själv utifrån lärarnas, klasskamraternas och de andra elevernas ögon. Att ha mycket frånvaro och vara efter i skolarbetet leder till negativ uppmärksamhet i skolan. Den roll Ellinor spelar i skolan stämmer inte med den hon vill vara och betraktas som. Det är dock först när hon kommer till skolan som rollen aktualiseras, när hon är hemma och med väninnorna är hon ”sig själv” och kan till viss del förtränga rollen som elev. Det förefaller dock som att situationen för med sig en hel del stress och fysiska symtom, som magont och huvudvärk. Det pendlande självförtroendet och måendet relaterar Ellinor också till att hon har förlorat en bror, och den sorg och frustration över det som fortfarande finns kvar. Hon beskriver också en ganska ytlig distanserad relation till sin pappa, och en besvikelse över att han inte riktigt är som en far för henne. Hon har dock en god relation till sin mamma. De närmaste eller signifikanta andra är enligt interaktionismen mycket viktiga för identitetsutvecklingen. Forskning visar att goda föräldrarelationer är hälsobefrämjande. Trots sina bekymmer har Ellinor en positiv grundsyn i livet. Precis som de andra tjejerna ser hon fram emot att flytta hemifrån, få ett arbete, förverkliga sig själv och bli stark som person och respekterad av omgivningen.

För Sandra är det relationen till modern som har varit problematisk och konfliktfylld under större delen av hennes liv. Utifrån Chodorows perspektiv och feministiskt inspirerad psykoanalys är mödrar särskilt viktiga för flickors självbild och identitetsutveckling. Likheten och den nära bindningen kan göra det svårt för de båda att bryta sig loss och för flickan att utvecklas till en självständig individ. Att som tjej vara i konflikt med sitt främsta identifikationsobjekt, sin mamma, borde leda till en osäkerhet och ambivalens inför sin egen person. Det som har vägt upp för Sandras del har varit relationen till pappan och syskonen. Sandra är osäker på sig själv och har svårt att lita på andra. När hon gick i lågstadiet blev hon utsatt för våldtäktsförsök, vilket har påverkat hennes syn på sin kropp. Hon har haft ätstörningar, depressioner och gjort självmordsförsök. Räddningen säger hon har varit hennes syskonbarn, de betyder otroligt mycket för henne och hon vill inte lämna dem. Hennes stora önskan att hjälpa barn och djur som har det svårt kan ha att göra med hennes egen bakgrund och upplevelser. Eftersom hon själv har lidit av orättvisor och besvikelser känner hon starkt

för människor och djur som behandlas dåligt och orättvist, och har en inre manande känsla att vara med och sätta stopp för detta. Genom att göra något bra för andra kan hon själv också må bättre och skapa en mening och ett sammanhang för sig själv. Detta kan vara ett sätt för Sandra att framöver skapa den tillvaro för sig själv och andra som hon inte har haft förmåga till tidigare; att själv handla och bli bemött på ett sätt som ger gott självförtroende.

Den av tjejerna som hade mest problem och tråkigheter i bagaget var Martina. När hon var 7 år utsattes hon för ett sexuellt övergrepp av en kvinna och sedan tidiga tonåren har hon genomgått flera depressioner, gjort självmordsförsök, använt droger och upplevt en våldtäkt. Martina har svårt att lita på människor och särskilt kvinnor. Hon har problem i relationen till sin kropp och sex. Hon har under många år varit i kontakt med psykolog och fått reflektera över sig själv och sitt liv. Jag kan hos henne notera en särskilt väl utvecklad förmåga att reflektera över sig själv och livet. Goffman hade nog menat att hon i många sammanhang är en *cynisk* aktör. Hon intar t.ex. helt olika roller beroende på om hon är med killkompisarna eller med sin pojkvän. Med killkompisarna är hon precis som dem, medan hon med sin pojkvän gör sig liten, sårbar och behövande. Martina har väldigt klara uppfattningar om det mesta, vilket jag anser kan relateras till att hon varit tvungen att förstå och arbeta med sig själv. Precis som Sandra har hon ambitioner att göra något bra för andra och som hon säger "lämna fotspår". Hon har ett starkt engagemang för djurens rättigheter. Hon har också en positiv inställning till livet och ser det som att hon har lärt sig mycket av allt som har hänt. Martinas inställning är att man inte ska gnälla så mycket, utan man får hantera sina upplevelser, gå vidare och göra något bra av dem. Det finns trots allt de som har det mycket värre än en själv.

Tjejerna hade lite olika erfarenheter av tidigare tonåren. För de flesta hade det funnits någon period som varit särskilt jobbig. Någon minns högstadiet med fasa, det var mycket osäkerhet och sårande kommentarer från andra, förmodligen lika vilsna, tonåringar. En minns att hon var väldigt nedstämd en period i nian till följd av problem och avslut med en pojkvän. Att relationer och uppskattning i omgivningen är viktiga för självkänslan bekräftas av forskning. I barndomen och ungdomen har popularitet bland kompisar stor betydelse. En av tjejerna i min undersökning hade aldrig haft några nedgångar i måendet eller självförtroendet. Hon uppgav som skäl att hon alltid haft folk omkring sig och varit väldigt omtyckt i skolan bland kompisar. Förutom till kropp och utseende relaterades självförtroendet hos tjejerna ofta till i vilken grupp och vilket sammanhang de befann sig i. Man intar olika roller som man känner

sig mer eller mindre bekväm i, ”den glada festrollen”, ”den strikta släkträffsrollen”, ”flickvänsrollen” osv. Ingen uppgav detta som något större problem utan menade att de ändå var sig själva hela tiden.

5.5 Personlig utveckling och mognad

Tjejerna beskrev olika händelser som har stärkt deras självförtroende och utvecklat dem som människor. En av dem mognade och utvecklades mycket av en utlandsvistelse som au pair. Självförtroendet stärktes av att komma ifrån rollen som den trotsiga tonårsdottern och klara sig själv. Genom att få ansvar och ett vuxet bemötande utvecklade hon också en mer mogen personlighet. En annan gjorde revolt mot sin mamma redan som 11-åring. Vid ett tillfälle blev hon hemkörd av polis efter att ha tagits för snatteri. Hon skämdes fruktansvärt och var rädd för reaktionen. Till hennes förvåning reagerade föräldrarna väldigt lugnt och sansat, de var inte fördömande som hon trodde de skulle vara. Detta kan man koppla till interaktionismen och Goffman- att man reviderar sina uppfattningar och beteenden efter hur man blir bemött av publik och medaktörer, eller de signifikanta andra. Händelsen fick betydelse för hennes syn på sig själv och föräldrarna, och efter att ha flyttat hem till pappan blev relationen till föräldrarna bra. Hon berättar också att hon nyligen blivit utsatt för en stor besvikelse genom att pojkvännen varit otrogen. Hennes egen reaktion och sätt att hantera situationen har lett till nya insikter i livet. Utifrån Goffmans perspektiv kan sägas att hon formades och utvecklades som människa utifrån den situation hon blev delaktig i. Samspelet i situationen bestämde hennes reaktion och förhållningssätt. I stället för att vara kränkt och lämna förhållandet gjorde hon målinriktat allt som krävdes för att hon skulle komma över det och bevara relationen. Genom åtskilliga samtal och ta reda på hela sanningen, kände hon att förhållandet kunde fortsätta, vilket var hennes innersta önskan.

5.6 Livet och framtiden

Tron på livet och framtiden är överlag ljus och relativt problemfri. Det är tydligt att tjejerna lever i en tid med inriktning på individualisering, vilket enligt Ziehe är en av grundstenarna i det moderna samhället. Livet är enligt Ziehe ett estetiskt projekt där intensitet eftersträvas. Det finns många handlingsmöjligheter och mycket ska hinnas med. Några har framtiden klart utstakad och ett par har planer på både utlandsarbete, karriär och familj. Detta kan stämma överens med Ziehes tankar om en stegrad intensitet i samhället, parallellt med en längtan efter det andliga och gudomliga. De flesta av tjejerna trodde på en större mening med livet och en del var intresserade av andliga frågor. Det fanns ingen naturlig förankring till religiositet i

familjen, men skolan och omgivningen förmedlade tankar från olika religioner och livsfilosofier. Tron var uppsprungen av en övertygelse om att det bara inte kan vara slut efter döden, det måste finnas ett större uppsåt.

Även om intresset för andlighet har varit särskilt i ropet under den senaste tiden har människor i alla tider sökt meningen med livet. Skillnaden är att det nu finns en valfrihet och uppluckring av gamla normer och traditioner. Det finns som Ziehe säger inga utstakade regler och riktlinjer att följa, utan tro och mål i livet grundar sig på fria val och får utvecklas inom en själv. Allt är möjligt att skapa, även sin religion. Enligt min mening kan man dock inte bortse ifrån att föräldrar och omgivning spelar stor roll för vilken tro och livsstil man förväntas välja. Att välja en helt annan väg än sina närmaste kan leda till svåra konflikter, och därmed blir friheten i realiteten ändå begränsad. Det förefaller dock som att tjejerna i denna studie i grunden tror på möjligheten att skapa ett gott och meningsfullt liv för sig själva. De ser sig varken begränsade av att de är kvinnor eller sin bakgrund. Målet är personlig utveckling och självförverkligande och nyckeln till detta är valfrihet och individuella möjligheter.

6. SLUTDISKUSSION

När jag genom mitt arbete som socionom och praktik på BUP träffade tonårsflickor med olika problem kände jag mig ibland väldigt osäker på hur jag skulle bemöta dem på bästa sätt. Många föreföll så känsliga och sköra och det kändes som om fel ordval skulle kunna få dem att gå ned sig ytterligare. Jag kände en stark önskan att få mer kunskap om den värld tonårstjejer lever i och förstå en del av de tankar och känslor som finns hos unga kvinnor. Genom mina intervjuades utsagor och berättelser har jag tydligt sett en strävan hos tjejerna efter att må bra och skapa ett gott liv för sig själva. Jag har sett att mycket av deras tankar och värderingar om livet bygger på tidigare erfarenheter. De förmedlar en medvetenhet om vad som får dem att må bra och väljer aktivt utifrån denna. T.ex. väljer de att umgås med människor som gör dem glada. De har bestämt sig för att inte fokusera på problemen i samhället och hotet om terror, eftersom det får dem att känna vanmakt. Många av dem tror att själen lever vidare till stor del p.g.a. att denna övertygelse gör livet mer intressant och meningsfullt. De väljer att inte fokusera på begränsningar och förtryck av kvinnor utan är inriktade på självutveckling, att få bättre självförtroende och trivas med sig själva. De är medvetna om att det finns vissa begränsningar men de väljer att inrikta sig på de möjligheter som finns. Deras handlingsmönster och livsstrategier baseras på en uppbyggd och inlärd

rationalitet, som naturligtvis går sida vid sida med vissa omedvetna krafter som inte följer rationella mönster. Enligt min övertygelse drivs alla människor av en längtan efter ett gott liv, och i stort sett allt vi gör och säger utgår ifrån denna inre strävan. Vem vill egentligen ha låg självkänsla och må dåligt? Som socialarbetare är utmaningen att komma åt de situationer som har skapat och satt igång negativa tanke- och beteendemönster, och hjälpa en person att åter få tillgång till sin personlighet med alla de förmågor och möjligheter som finns där.

En grundtanke i denna uppsats är att våra handlingar och andras reaktioner på dem bestämmer hur vi kommer att uppfatta oss själva. Vi formas och utvecklas som människor utifrån de situationer vi blir delaktiga i. Vi rör oss på skilda arenor, t.ex. familjen, skolan, kompisgänget och spelar upp olika scener med medaktörer och publik. Vår inre värld kan sägas vara en spegling av vad som försiggår i dessa våra olika världar. Samhället som abstrakt person som förmedlare av kultur och värderingar är också med i processen. Just för unga kvinnor finns kulturella föreställningar om att se bra ut och bry sig om sitt yttre. Uppsatsen har visat att detta är införlivat i många tjejer som naturgivet, och hos flera är självförtroendet direkt kopplat till utseendet. Feminismen kan sägas fungera som något av en motvikt till detta och även om flera tjejer ogillar denna typ av organisering kring kvinnofrågor, kan jag se att den har en viktig funktion när det gäller att förmedla alternativa sätt att vara kvinna på. Detta medför att fler sorters kvinnor kan känna sig sedda och bli accepterade. Det är ju först om man på något sätt avviker från normen genom utseende, stil eller beteende, som man görs uppmärksam på och blir negativt påverkad av normer och ideal. Min uppfattning är att kulturella föreställningar och bilder i sig själva inte behöver ha en negativ inverkan på tjejer. Har man däremot problem i bagaget och vacklande självkänsla kan dessa sannolikt spä på en negativ självbild och leda till ätstörningar och anorexi.

Min förhoppning är att denna uppsats har bidragit till en ökad förståelse för unga kvinnors liv och verklighet. Genom liknande beskrivningar i Ambjörnssons undersökning om gymnasietjejer har resultatet blivit mer tillförlitligt. Under studiens gång har jag fått upp ögonen för att i genusforskning studera unga killar utifrån samma frågeställningar, för att se likheter och skillnader. Det skulle vara intressant att se om tjejers bilder av sig själva överensstämmer med killarnas syn på dem. Det skulle också vara givande att veta hur killar ser på tjejers möjligheter i förhållande till sina egna. Det fokuseras mycket på kvinnor som svagare och förtryckta, men många män har kanske andra uppfattningar och upplevelser. I jämförelsen mellan könen tror jag viktig och tillförlitlig kunskap kan produceras. Kanske är

likheterna större än man tror, eller skillnaderna. Något som jag också har funderat på är hur tjejer från en annan kultur boende i Sverige ser på sig själva som tjejer. Hur är det för dem att balansera sin familjs kulturella föreställningar om hur kvinnor bör vara med de normer som finns i de andra arenorna de rör sig i? Vi såg genom Ambjörnssons undersökning att det finns olika sätt att skapa och uttrycka sin kvinnlighet beroende på sociala och ekonomiska tillgångar. Olika känslouttryck och beteenden bestämmer hur man ser på sig själv och hur andra uppfattar en som kvinna. Att tillhöra en avvikande grupp, t.ex. att gå en lågt värderad utbildning, får följder för självkänslan och identitetsutvecklingen. Hur detta påverkar och formar en som ung kvinna är viktig kunskap att ha med sig i socialt arbete med tonårstjejer.

Oavsett vilket kön man tillhör och vilken livssituation man befinner sig i har man ett behov av att bli sedd, hörd och väl bemött i omgivningen. Jag fick intrycket av att de tjejer jag intervjuade tyckte det var givande och roligt att få fundera över och resonera om sitt liv. Det skulle vara mycket intressant att följa upp intervjuerna efter ett par år. Just nu står de i startgroparna till frihet och självständighet och kommer med största sannolikhet att revidera många av sina föreställningar efterhand som tiden går. Min förhoppning är att de oavsett vad de möter i livet kan bevara sin positiva inställning- att de får möjlighet att skapa ett gott liv för sig själva och känner frihet att vara precis som de är.

LITTERATURFÖRTECKNING

- ◆ Abbott, Pamela & Wallace, Claire (1997) *Introduktion till sociologi. Feministiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag
- ◆ Berg, Lars-Erik (2003) "Symbolisk interaktionism" i Månson (red) *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Bokförlaget Prisma
- ◆ Berg, Lars-Erik (2001) "Att bli; att bli någon; en interaktionistisk tolkning" i Engdahl (red) *Modern sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Bjerrum Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica (1991) *Historien om pojkar och flickor. Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Eccles, Jacquelynne & Barber, Bonnie & Jozefowicz, Deborah & Malenchuk, Oksana & Vida, Mina (1999) "Selfevaluations of competence, task values, and self-esteem" in Johnson, Roberts & Worell (ed.s) *Beyond Appearance. A New Look at Adolescent Girls*. Washington, DC: American Psychological Association
- ◆ Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Fitger, Maria (1991) "Tonårstjejer och den psykologiska utvecklingen" i Ganetz & Lövgren (red) *Om unga kvinnor. Identitet, kultur och livsvillkor*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Fredelius, Gunilla & Klein Frithiof, Patricia & Ursing, Ingrid (2000) *Kvinnoidentitet. Dynamisk kvinnopsykologi i ett livsloppsperspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur
- ◆ Ganetz, Hillevi (1991) "Inledning: Unga kvinnor?" i Ganetz & Lövgren (red) *Om unga kvinnor. Identitet, kultur och livsvillkor*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Gilje, Nils & Grimen, Harald (2003) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos AB
- ◆ Göthlund, Anette (1997) *Bilder av tonårsflickor. Om estetik och identitetsarbete*. Linköpings universitet
- ◆ Johansson, Thomas (2001) "Erwin Goffman och livet som teater" i Engdahl (red) *Modern sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Ljung, Margareta (2003) "Feministisk teori" i Månson (red) *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Bokförlaget Prisma

- ◆ McMullin, Julie Ann & Cairney, John (2004) Self-esteem and the intersection of age, class and gender. *Journal of aging studies*, 18, 75-90 Ontario, Canada: Department of sociology
- ◆ Sahlin, Ingrid (2003) "Självrepresentationer och stereotyper i intervjuer. En studie i brott" i Meeuwisse, Anna & Svärd, Hans (red) *Den ocensurerade verkligheten i reportage bild och undersökningar*. Stockholm: Carlsson bokförlag
- ◆ Scott Sørensen, Anne (1991) "Könskulturer och könets kultur" i Ganetz & Lövgren (red) *Om unga kvinnor. Identitet, kultur och livsvillkor*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- ◆ Ziehe, Thomas (1992) *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Skåne: Brutus Östlings Bokförlag Symposium
- ◆ Wångby, Margit & Magnusson, David & Stattin, Håkan (2002, nr 79) *Self-perceived psychological health among swedish teenage girls: 2. Timetrends in frequencies of adjustment problems between 1970 and 1996*. Stockholm University: IDA/Department of Psychology
- ◆ Östberg, Viveca (2001) "Hälsa och välbefinnande" i Jonsson (red) *Barns och ungdomars välfärd*. Stockholm

BILAGA: INTERVJUGUIDE

Skola, familj, fritid

Skolmiljö/Utbildning: Gymnasielinje, betyg, stress/press, krav (lärare, föräldrar), trivsel, mobbning. Planer på vidareutbildning- karriär

Familjebild: Yrken, syskon, gifta eller skilda föräldrar

Hemförhållanden: Relationen till mamma/pappa/syskon, familjeklimat

Fritid: Intressen, vänner, aktiviteter

Vilka tankar, känslor, aktiviteter upptar tillvaron?

Kvinnlighet/Identitet

Stil, utseende, attityder, normer

Vad är OK, inte OK?

Avvikande beteende?

Mediers roll: TV – (dokusåpor, såpor), Tidningar – ”Veckorevyn”

Motsägelsefull roll?

Krav, förväntningar från omgivning, samhället?

Tjejgruppen: Samtalsämnen, aktiviteter

Skillnaden mellan killar och tjejer.

Krav, förväntningar killar/tjejer.

Killars möjligheter kontra tjejers.

Självkänsla/Självförtroende

Beskriv dig själv. Egenskaper

I förhållande till andra tjejer/killar.

Hälsa/Välbefinnande

Hälsorelaterade vanor: rökning, alkohol, motion.

Fysisk/psykisk hälsa

Stress, ångest, nedstämdhet, vad påverkar?

Hur gör/gjorde du då?

Psykiskt välbefinnande, vad har betydelse?

Meningen med livet/Valmöjligheter

Något speciellt du ser fram emot? Redo för vuxenlivet?

Flytta hemifrån? Känslor, farhågor, planer

Meningen med livet, viktigt i livet?

Tron på större mening, högre makt (Gud).

Hur vill du att ditt liv ska se ut i framtiden?

Tror du att önskingarna blir uppfyllda?

Kombinera yrke/karriär och familjeliv

Många valmöjligheter, bra eller dåligt?

Samhällsförändringar/Hot, terror: trygghet